

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Natálie Motyková

Nevolební politická participace mladých lidí v České republice

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne .....

.....

Natálie Motyková

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za pomoc při vedení diplomové práce, za cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	5
1. Teorie politické participace	12
1.1. Vývoj definice politické participace.....	13
1.2. Aktivity politické participace a jejich dělení	18
1.3. Vliv hodnot a postojů občanů na politickou participaci	22
2. Politická participace mladých lidí.....	26
2.1. Vztah mladých lidí k politice a důvody jejich (ne)participace.....	26
2.2. Výzkum participace v České republice	29
2.2.1. Participace mladých lidí v České republice	32
3. Metodologie	35
3.2. Proměnné	36
4. Analytická část.....	40
4.1. Postoje mladých lidí vůči politickému systému	40
4.2. Analýza politické participace	45
4.3. Shrnutí výsledků.....	49
Závěr	52
Literatura	56
Příloha 1	64

Úvod

Politická participace je klíčovým prvkem svobodné demokratické společnosti. Občané skrze vykonávání dobrovolných aktivit mohou komunikovat a prosazovat své požadavky, přání i cíle a nastolit tak celospolečenskou debatu o daném tématu. Termínem politická participace se označují aktivity běžných občanů¹, jejichž cílem je ovlivnit politické výstupy (Teorell, Torcal, Montero 2007: 336). Jednou z nejčastěji vykonávaných aktivit je účast ve volbách². Existuje však řada dalších způsobů zapojení občanů do politických procesů od kontaktování politiků, darování peněz politické organizaci přes podpis petice či účast na demonstraci až po sdílení příspěvků s politickým obsahem na sociálních sítích³ (Macek et al. 2018: 3; Teorell, Torcal, Montero 2007: 338–339). Právě tyto činnosti jsou charakteristické pro svobodné demokratické společnosti, ve kterých občané své zvolené zastupitele kontrolují a pomocí participace mohou sami nastolovat agendu. Politická participace navíc není jen prostředkem k dosažení určitých cílů či prosazení svých postojů, ale jejím vykonáváním lidé získávají větší znalosti o fungování politického systému, což upevňuje občanskou společnost (Lebeda, Vlachová 2010: 290).

Výzkum politické participace je obšírný a jedním z dílčích témat zkoumání je politická participace mladých lidí, respektive zda jsou mladí lidé aktivní, jakými způsoby se angažují a jaké faktory ovlivňují jejich rozhodnutí (ne)podílet se na veřejném životě. Z mnohých studií vyplývá, že mladí lidé oproti starším generacím vykazují nízký zájem o politické dění a společenské aktivity spojené s politikou (Henn, Weinstein, Wring 2002; OECD 2016: 130; Putnam 2000). Mezigenerační rozdíly jsou patrné zejména u tradičních (neboli konvenčních či formálních) forem politických aktivit, jakými jsou účast ve volbách či práce pro politické strany (Henn, Foard 2012: 58–59; Sloam 2016). Odborníci spojují pasivitu občanů s dalšími jevy, které při dlouhodobém působení mohou mít negativní dopady. Pasivita občanů často souvisí s nezájmem o politiku a nedůvěrou vůči institucím. Pokud občané nevěnují pozornost politickým problémům, nedůvěřují

---

¹ Jedinci vykonávající aktivity politické participace nepatří mezi elity, nejedná se o zvolené politiky či placené lobby (Teorell, Torcal, Montero 2007: 336).

² Diplomová práce se blíže zaměřuje na nevolební politickou participaci.

³ Definice politické participace vymezuje činnosti, jež přímo ovlivňují politické výstupy. Je proto otázkou, zda aktivity v internetovém prostředí splňují tuto podmínku. Obecně se však činnosti prováděné na internetu považují za politickou participaci (Macek et al. 2018; Šerek, Macháčková 2014).

institucím a nepodílí se na politických procesech, na politické činitele není vyvíjen tlak veřejné kontroly, což může vést ke zhoršení kvality vládnutí (Lebeda, Vlachová 2010: 290). Nízké zapojení mladých lidí do politických procesů proto v odborných kruzích vyvolává znepokojení.

V literatuře se však objevují závěry (Cammaerts et al. 2014; Henn, Weinstein, Wring 2002; Horvath, Paolini 2013; Quintelier 2007; Sloam 2013; Sloam 2016; Soler i Martí 2012), že mladí lidé jsou poměrně aktivní, využívají však jiných forem participace. Z pohledu tradičního pojetí účasti na politice jsou mladí lidé pasivnější, pokud však bereme v potaz proměnu společnosti a rozvoj novodobých způsobů zapojení, míra participace je vyšší. Pro mladé lidi není tolik atraktivní podílet se na klasické formě participace jako je podpora politických stran během volební kampaně (Henn, Foard 2012: 59). Mladí lidé se zřejmě zapojují způsoby, které nejsou institucionalizované a závislé na politických stranách, preferují participaci v rámci místních komunit či nových sociálních hnutí, online participaci (například sdílení či komentování zpráv na sociálních sítích) a zaměřují se více na úzce vymezená jednotlivá témata tzv. „*single issue politics*“ (Quintelier 2007: 165–166). Mladí lidé tak bývají v odborné literatuře spojováni s neinstitutionalizovanou formou participace⁴ neboli neformální participací. Řadí se zde například podpis petice, účast na demonstraci, koupě či bojkot zboží z politických důvodů nebo participace v online prostředí (Kim 2014: 699; Sloam 2013: 839).

Výsledky studií tak naznačují přesun mladých lidí od tradičních forem participace k modernějším způsobům. Přestože se vyvíjejí nové formy politické participace, existuje značná skupina mladých lidí, která tyto nové možnosti nevyužívá. Dle výzkumu švédských autorů Erika Amná a Joakim Ekmana (2014) není pasivita mladých lidí nutně projevem jejich apatie a nezájmu o politické dění, ale jen volbou zůstat nečinný. Ve své studii identifikovali početnou skupinu mladých lidí, kteří se sice zapojují v nižší míře, ale o politiku se velmi zajímají. Hovoří tak o pohotovostních občanech („*standby citizens*“). Při výzkumu politické participace mladých lidí tak není důležitá jen samotná intenzita zapojení, ale také zastávané hodnoty a postoje mladých lidí, jejich motivace k participaci a možné překážky, které jim zapojení znemožňují například nedostatek materiálních

---

⁴ V literatuře tento typ participace bývá označován také jako nekonvenční participace („*unconventional*“, „*non-conventional*“). Pojem nekonvenční participace byl užíván spíše směrem k netradičním a protestním typům participace (například podpis petice či demonstrace). V dnešní době jsou však tyto formy natolik rozšířené, že se staly běžným prostředkem vyjádření politického názoru (Norris 2004: 3–4). Proto je v práci využíván vhodnější termín neformální politická participace.

zdrojů či nedostatek znalostí (Kudrnáč 2017: 39). Je proto vhodné rozlišovat, zda se jedinec vědomě rozhodne nepodílet se na veřejném dění, jelikož necítí tuto potřebu, nebo je jeho pasivita způsobena nedůvěrou v systém a pocitem, že politiku nemůže nikterak ovlivnit.

Autoři rozlišují celkem tři hlavní faktory predikující participaci: individuální charakteristiky (sociálně demografické proměnné⁵ hodnoty a postoje občanů); sociální síť (členství ve sdružení či organizaci) a institucionální strukturu státu (Vráblíková 2008: 373–374). Hodnoty a postoje občanů tak patří mezi veličiny, jež mohou vysvětlit motivy politické participace a pasivity. Jednou z důležitých podmínek pro účast na politickém dění je politická účinnost. Jedná se o přesvědčení občana, že dané problematice rozumí a že může ovlivnit politické výstupy. Jestliže občan sám sebe hodnotí jako kompetentního pro účast na politickém dění (vnitřní politická účinnost) a myslí si, že jeho činnost může mít reálný vliv na politické rozhodování (vnější politická účinnost), tím spíše bude participovat (Niemi, Craig, Mattei 1991: 1407–1408; Šerek, Macek 2010: 161; Vráblíková 2008: 378). Dalším faktorem, jenž může ovlivňovat rozhodnutí občanů participovat a který úzce souvisí s politickou účinností, je důvěra v instituce. V literatuře se objevuje předpoklad, že pokud lidé nedůvěřují politickým institucím, budou se méně zapojovat v rámci formální participace, případně nebudou aktivní vůbec. Naopak lidé, kteří pocítují institucionální důvěru, nebudou vnímat instituce jako nevěrohodné a zapojí se v rámci formálních aktivit (Hooghe, Marien 2013: 134–135). Pro participaci je tudíž klíčové, jak občané hodnotí své možnosti zapojení, zda k tomu mají dostatek znalostí, možností a zda v tom vidí smysl.

Jak jsou politicky angažovaní mladí lidé v České republice? Jaké formy politické participace převážně využívají? A jaké postoje zastávají? Hlavním záměrem práce je nastínit situaci ohledně nevolební politické participace mladých lidí v České republice, tedy v jaké míře mladí lidé⁶ participují, jaké formy politické participace preferují a jak hodnotí možnosti svého zapojení. Cílem práce je zjistit, jak se mezi sebou liší mladí lidé vykonávající určitý typ politické participace vzhledem k důvěře v instituce a politické účinnosti a zhodnotit tak jejich motivace pro (ne)účast na politickém dění. Diplomová práce tak může přispět do debaty o nevolební politické participaci mladých lidí.

---

⁵ Sociodemografické a socioekonomické faktory (pohlaví, vzdělání, příjem domácnosti) jsou v práci využity jako kontrolní proměnné (Soler i Martí, Ferrer-Fons 2015, Šerek, Macháčková 2014: 3).

⁶ Definice mladých lidí není ustálená, a proto bylo účely práce zvoleno vlastní věkové rozhraní od 18–30 let. Zdůvodnění výběru takto vymezené věkové skupiny se nachází v metodologické části.

Politická participace je v práci rozlišena na dva typy, a to formální a neformální. Typy politické participace jsou postaveny jako závislé proměnné, které jsou zkoumány v kontextu faktorů, jež mohou ovlivňovat formu politické participace. V práci je využit přístup zkoumající individuální charakteristiky s ohledem na hodnoty a postoje občanů. Konkrétně je zkoumán vliv důvěry v instituce a politické účinnosti (vnitřní a vnější). Právě tyto proměnné mohou být důvodem, proč se mladí lidé rozhodnou angažovat určitým způsobem či zůstat pasivní. Zkoumání postojů navíc může naznačit, jak mladí lidé vnímají demokratický systém jako celek, politiku a možnost ji ovlivnit, což pomůže lepšímu pochopení motivace mladých lidí pro účast na politickém dění.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou, metodologickou a analytickou část. První teoretická část se dělí na dvě hlavní kapitoly. V první kapitole je teoreticky vymezen koncept nevolební politické participace a jsou zde popsány její typy s důrazem na formální a neformální participaci. Definice pojmu politické participace se proměňuje s tím, jak se mění společnost a rozšiřují se tak způsoby zapojení občanů. Proto jsou v této části jsou využity klasické publikace ze 70. let minulého století, ve kterých autoři položili základy definice politické participace (Barnes, Kaase 1979; Kaase, Marsh 1979; Verba, Nie 1972), ale zároveň také studie reflektující změny v přístupu ke konceptu politické angažovanosti (Norris 1999; Teorell, Torcal, Montero 2007). Dále jsou zde popsány individuální proměnné se zaměřením na hodnoty a postoje občanů, zejména pak na důvěru v instituce a politickou účinnost.

Druhá kapitola se již věnuje nevolební politické participaci mladých lidí se zaměřením na situaci v České republice. Nejprve jsou popsány postoje mladých lidí vůči politice a možné důvody jejich pasivity či preference neformálních aktivit. Následně je popsán výzkum politické participace v českém prostředí. Záměrem kapitoly je představit výzkum českých odborníků v oblasti politické participace v České republice a výsledky jejich studií zkoumající specificky participaci mladých lidí. V kapitole jsou kromě zejména českých literárních zdrojů využity také analýzy Centra pro výzkum veřejného mínění, které doplní celkový obraz situace.

V metodologické části jsou detailněji popsány jednotlivé závislé a nezávislé proměnné, operacionalizace proměnných a stanovení výzkumných otázek a hypotéz. Dále je zde definičně vymezena skupina mladých lidí a také jsou zde blíže popsány využití statistické metody.

Ve třetí analytické části jsou využívána data mezinárodního výzkumného šetření European Social Survey (ESS) z roku 2018 (europeansocialsurvey.org), která jsou

zpracována ve statistickém programu SPSS. Nejprve jsou analyzovány názory mladých lidí na politický systém, jaký mají mladí lidé pohled na politické dění, zda se o ni zajímají, jestli jsou spokojeni s vládním výkonem a fungováním demokracie a jak důvěřují politickému systému. Poté je analyzována míra a jednotlivé formy politické participace mladých lidí. Pro zhodnocení aktivity mladých lidí je tato skupina porovnávána s ostatními generacemi. V této části jsou hledány odpovědi na výzkumné otázky: „*Jaké způsoby politické participace preferují mladí lidé v České republice – jedná se o formální způsob participace, či neformální?*“ „*Jak se liší participace mladých lidí napříč věkovými skupinami v ČR?*“

Následně jsou zkoumány jednotlivé faktory za účelem ověření hypotéz. Nezávislé proměnné jsou zkoumány ve vztahu k druhům politické participace, a to formální a neformální. Hypotézy jsou stanoveny na základě níže popsanych předpokladů:

Mladí lidé, kteří participují v rámci formální participace, spíše důvěřují politickým institucím než lidé, kteří participují neformálně či jsou pasivní. Občané preferující neformální participaci tudíž důvěřují institucím méně (Hooghe, Marien 2013: 134–135). Na základě toho předpokladu byla stanovena první hypotéza: *Institucionální důvěra mladých lidí pozitivně souvisí s formální participací*. Zároveň byla stanovena druhá hypotéza: *Institucionální důvěra mladých lidí negativně souvisí s neformální participací*. Nedůvěra v instituce může mladé lidi motivovat k aktivitě v rámci neformálních neboli protestních aktivit.

Pokud mladí lidé sami sebe hodnotí jako kompetentní účastnit se politiky (vnitřní účinnost) a jejich snahy podle nich mohou ovlivnit politické výstupy (vnější účinnost), budou spíše participovat. Naopak mladí lidé, kteří nemají v této oblasti dostatečné sebevědomí a nemyslí si, že svou činností mohou něco změnit, participují méně (Šerek, Macek 2010: 161; Vráblíková 2008: 377–388). Druhá hypotéza zní: *Vyšší deklarovaná politická účinnost u mladých lidí pozitivně souvisí s oběma typy politické participace*.

Téma politické participace je velmi široké a komplexní, proto se autoři zaměřují na jednotlivá dílčí témata. Vědci analyzují míru participace napříč různými státy (Horvath, Paolini 2013; Lebeda, Vlachová 2010; Kitanova 2019; Sloam 2013; Soler i Martí, Ferrer-Fons 2015), zkoumají volební participaci (Henn, Weinstein, Wring 2002; Henn, Foard 2012), nové formy participace (Soler i Martí 2012; Quintelier 2007; Šerek,

Macháčková 2014), případně vliv členství v organizacích či občanských iniciativ (Císař, Navrátil, Vráblíková 2011). Autoři věnují pozornost také nerovnostem v participaci (Sloam 2013). Díky tomu je k dispozici dostatek kvalitních studií vysvětlujících různé aspekty politické participace. Dochází však také k nepřehlednosti ve zkoumání fenoménu politické participace. Velké množství publikací odráží fakt, že neexistuje jednotný přístup ve zkoumání daného tématu. Pro lepší celkové porozumění problematice je vhodné, že k ní autoři přistupují rozdílně, jelikož přicházejí s novými cennými závěry, které napomáhají pochopení konceptu politické participace. Avšak tento přístup také ztěžuje celkové porozumění závěrům v dosavadním poznání. Autoři navíc mnohdy pracují s rozdílnými definicemi termínu politické participace, využívají odlišných dělení, různého názvosloví a také pracují s různými proměnnými, které vnímají jako politickou participaci.

Dalším problémem při zkoumání politické participace může být fakt, že studie jsou zaměřeny převážně na tzv. tradiční demokracie, a proto závěry těchto prací nemusejí být vždy přenositelné na státy, které mají dlouhodobou zkušenost s nedemokratickými režimy. Existuje však i mnoho komparativních studií (Horvath, Paolini 2013; Soler i Martí, Ferrer Fons 2015), které se zabývají zkoumáním rozdílů napříč evropskými státy a které umožňují komplexnější pochopení problematiky angažovanosti mladých lidí.

Přestože v českém prostředí bylo na téma politické participace vydáno méně studií, také čeští odborníci se tématem politické participace podrobně zabývají. Ve svých publikacích se věnují především situaci v České republice (Císař, Navrátil, Vráblíková 2011), případně srovnání v rámci postkomunistických zemích (Vráblíková 2009) či ostatních evropských států (Lebeda, Vlachová 2010; Macek et al. 2018). Studie reflektují kulturní odlišnosti daných zemí a zasazují participaci v České republice do mezinárodního kontextu. Jedním z nejucelenějších pohledů na participaci v České republice nabízí publikace s názvem *Občanství a politická participace v České republice* (Linek et. al 2017). V knize jsou analyzovány demokratické hodnoty a postoje českých občanů a politická participace. Jelikož autoři pracují s daty od 90. let minulého století až po současnost, nabízí dílo podrobný přehled o názorech občanů na fungování demokracie, občanství i důvody účasti na politických procesech.

Oproti zahraničí se čeští autoři věnují výzkumu participace mladých lidí v menším rozsahu, a proto jsou studie zaměřené převážně na participaci mladých lidí spíše výjimkou. Jedním z nejkomplexnějších pohledů na participaci mladých lidí nabízí mezinárodní studie Catch-Eyou, jejíž cílem je pochopení sociální a politické participace

mládeže a mladých dospělých v rámci evropských zemí. Ve studii jsou zkoumány faktory, které mohou utvářet postoje i politické aktivity mladých lidí. Studie se také zabývá motivy participace a jejich pasivity (Macek et al. 2018). Výsledky výzkumu jsou přínosné nejen proto, že se jedná o rozsáhlý mezinárodní výzkum poskytující srovnávání mezi zeměmi, ale také z toho důvodu, že při sběru dat autoři využívají také formy osobních rozhovorů. To umožňuje nahlédnout hlouběji do uvažování mladých lidí o politice. Motivy participace jsou zkoumány také v dalších studiích brněnských autorů Masarykovy univerzity. Například ve studii analyzující vnitřní politické přesvědčení adolescentů využívají autoři Šerek a Macek méně obvyklého psychologického přístupu. Dochází k zajímavým výsledkům, že adolescenti si uvědomují důvody své neúčasti na politickém dění, tudíž se nad tímto tématem hlouběji zamýšlejí, což poukazuje na jejich politickou vyspělost (Šerek, Macek 2010: 169).

1. Teorie politické participace

Principem zastupitelské demokracie je volební proces, ve kterém si občané vyberou své politické zástupce, jež za ně rozhodují. Právě účast ve volbách je nejčastější a jednou z nejzásadnějších aktivit, pomocí které občané ovlivňují politické dění. Lidé však mohou využít dalších prostředků, jak prosadit své cíle a ovlivnit politické činitele, například podepsat petici, darovat peníze politické straně, účastnit se demonstrace nebo přidat příspěvek s politickým obsahem na sociální síť (Amná, Ekman 2012: 291; van Deth 2014: 349; Teorell, Torcal, Montero 2007: 338). Tyto projevy jsou souhrnně označovány termínem politická participace. Zapojení občanů do politických procesů je odborníky považováno za nezbytný prvek pro kvalitní fungování demokratického systému, jelikož občané mohou prosazovat své požadavky a jedná se navíc o způsob veřejného dohledu na jednání veřejných činitelů. Jak ve svém článku zmiňuje Jan van Deth, odborníci se nezabývají tím, zda je participace v demokratickém systému nezbytná, na tom panuje mezi akademiky shoda, avšak zkoumají její míru napříč společnostmi (van Deth 2001: 2–3). Autoři se tak ve svých výzkumech zaměřují především na faktory ovlivňující rozhodnutí občana zapojit se do politických procesů a na konkrétní jednotlivé formy politické participace.

Jednou z hlavních otázek ve výzkumu politické participace je, proč jsou někteří lidé aktivnější než jiní. Míra politické participace se totiž liší napříč státy⁷, mezi společenskými vrstvami⁸ i mezi generacemi. Přestože nižší zájem o politické problémy, klesající volební účast a celkově nižší míra participace spojená s politickými stranami se objevuje napříč společnostmi, u mladých lidí jsou tyto jevy ještě patrnější (Henn, Foard 2012; Norris 2004: 2). V odborné literatuře bývá pokles tradiční participace u mladých lidí vysvětlován zejména přesunem k novým aktivitám politické participace. Mladí lidé dle studií nejsou vůči svému okolí lhostejní, avšak angažují se způsoby, které výzkumy orientované převážně na tradiční formy participace nemusejí umět zachytit (Henn, Weinstein, Wring 2002; Horvath, Paolini 2013; Quintelier 2007). Rozvíjí se nové formy

---

⁷ Rozdíly v politické aktivitě mezi zeměmi jsou patrné zejména při srovnávání nových a tradičních demokracií. Z výzkumů vyplývá, že v zemích s delší demokratickou zkušeností bývají občané politicky aktivnější než v zemích s kratší demokratickou tradicí. Avšak míra zapojení občanů závisí také na dalších aspektech, jakými jsou kulturní a politické normy v daných státech (Lebeda, Vlachová 2010; Linek et al. 2017: 12–15; Kitanova 2019).

⁸ Politicky nejaktivnější bývají občané ve středním věku s vyšším vzděláním a vyšším příjmem (Vráblíková 2009: 872–873).

participace mimo sféry tradiční politiky, které mladé lidi oslovují více. Angažují se tak v rámci nových sociálních hnutí, k vyjadřování názorů využívají bojkot či koupě zboží a jsou aktivní v online prostředí.

Následující kapitola nejprve popisuje vývoj definice politické participace s ohledem na změny ve společnosti. Definice politické participace se totiž vyvíjí s tím, jak se rozšiřují možnosti zapojení občanů do politických procesů. Pro hlubší pochopení participace mladých lidí je proto vhodné představit vývoj definice, jelikož zejména mladí lidé využívají těchto nových forem. Následně jsou v kapitole popsána základní dělení aktivit politické participace s ohledem na vymezení formálních a neformálních způsobů participace. V poslední části kapitoly jsou pak již popsány postoje a hodnoty občanů, jež ovlivňují míru a způsob politické participace.

1.1. Vývoj definice politické participace

Počátky výzkumu politické participace se nachází ve 40. a 50. letech minulého století, kdy se autoři zaměřovali především na volební participaci, tedy účast ve volbách a aktivity spojené s volební kampaní. Během 60. let pak k těmto aktivitám přibyly ještě činnosti spojené s navazováním kontaktů s politickými zástupci, například kontaktování politiků pomocí dopisů (Campbell et. al 1960; van Deth 2001: 5). Tyto aktivity byly většinou společností považovány za vhodný způsob vyjádření politického postoje a podpory politických stran. Naproti tomu protestní formy participace, zejména pak demonstrace, působily na část veřejnosti jako nežádoucí, pobuřující činnosti, které si vynucují moc nátlakem, a ve výzkumech nebývaly zohledňovány (Barnes, Kaase 1979).

S postupem času se však možnosti zapojování občanů do politických procesů rozšiřovaly. Pojetí politické participace pouze skrze volební účast bylo pro mnohé autory nedostačující, a proto se v 70. letech minulého století začaly objevovat práce rozšiřující definici o další formy participace občanů. Sidney Verba spolu s Normanem H. Niem (1972) ve své knize *Participation in America: Political Democracy and Social Equality* nevnímají politickou participaci pouze jako účast ve volbách či zapojení se do aktivit spojených s volební kampaní. Kromě volebního hlasování a účasti na volebních kampaních rozlišili další dva typy politické participace, a to zahájení kontaktu s politiky a komunitní participaci. Zahájení kontaktu s politiky je stejně jako aktivity spojené s volbami převážně individuální jednání, s tím rozdílem, že iniciativa a určení

projednávaného tématu je v rukou občana, a ne politické strany. Občan si zvolí téma, které chce řešit, a následně zkontaktuje politiky. Komunitní participace se od ostatních typů liší tím, že jednání probíhají v rámci skupiny. Účelem je řešení místních sociálních a politických problémů v rámci komunity (Verba, Nie 1972: 51–55). Autoři tudíž ve své knize kladli důraz na každodenní zapojení občanů do veřejného života, které není řízeno se shora politickými elitami. Iniciativu přebírají občané, jež se sdružují v místních organizacích a samostatně řeší lokální výzvy. Definováním dalších způsobu participace tak rozšířili rozsah činností, které zahrnuli do svých analýz.

Verba s Niem na tuto publikaci spolu s Jae-on Kimem navázali komparativní studii, ve které politickou participaci obecně definovali jako: „*Legální aktivity soukromých občanů, které jsou více méně přímo zaměřeny na ovlivňování či výběr vládních činitelů anebo ovlivnění rozhodnutí, která podnikají.*“ (Verba, Nie, Kim 1978: 46) Mezi aktivity politické participace zařadili pouze legální či legitimní způsoby, což nezahrnovalo protestní či násilné aktivity. Jejich pojetí politické participace tudíž obsahovalo aktivity později označované jako konvenční politická participace neboli činnosti zapadající do společenských norem (van Deth 2001: 5). Z definice také vyloučili hodnotové postoje, občanské normy a pouhou vyjadřovanou podporu politiků, například během pochodu v průvodu (Verba, Nie, Kim 1978: 47–48). Za participaci tak považovali pouze aktivity přímo ovlivňující politické zastupitele či jejich výběr.

Jelikož se však demonstrace stávaly stále běžnějším způsobem vyjádření politického postoje, bylo potřeba reagovat na proměny společnosti revizí výzkumu. Další odborníci kromě konvenčních forem participace začali zohledňovat také aktivity, jež byly pro svůj protestní charakter vnímány částí společností negativně. Autoři Barnes a Kaase ve své studii přispěli k rozšíření definice politické participace o protestní neboli nekonvenční politické aktivity, mezi které zařadili například účast na demonstraci či podpis petice, ale také stávky, bojkot nebo okupaci budov. Nekonvenční participace dle jejich vymezení neodpovídala normám a zvyklostem ve společnosti (Barnes, Kaase 1979: 41). Zaměřením se na nekonvenční participaci tak vznikl nový prostor pro zkoumání do té doby opomíjených aktivit, které využívaly zejména nové sociální hnutí prosazující rovná práva žen či ekologičtější politiku (van Deth 2001: 6; Norris 2004: 4).

Definiční vymezení Verby a jeho kolegů spolu s rozšířením aktivit o nekonvenční participaci se staly základem pro další výzkum politické participace a považují se v tomto ohledu za přelomová díla. Avšak postupem času přestaly pro popis politických aktivit dostačovat, jelikož nedokázaly reagovat na moderní uspořádání společnosti, oslabování

vazeb na politické strany a využívání internetu jako prostředku pro politickou participaci. Jak ve své souhrnném článku o teorii politické participace popisuje Vráblíková, došlo ke třem zásadním změnám: rozšíření aktérů, vůči kterým aktivity politické participace směřují; proměně cílů a změně prostoru zejména vlivem internetu. Tyto změny přispívají ke vzniku nových aktivit politické participace (Vráblíková 2008: 370–372). Od počátku 90. let až po současnost mnozí autoři začali klást větší důraz na revidování definice politické participace.

Vlivem globalizace a decentralizace se začal rozrůstat počet aktérů, kteří ovlivňují politická rozhodnutí. Národní vlády přestávaly být hlavním aktérem, jelikož jejich rozhodnutí bývají závislé na mezinárodních organizacích, ovlivňují je také neziskové organizace či nadnárodní korporace. Aktivity politické participace tudíž nesměřují jen k ovlivňování politiků, jak to popisuje definice Verby a jeho kolegů, ale na větší množství aktérů (Norris 2002: 193). V tomto ohledu Teorell spolu s kolektivem autorů upravili definici politické participace, přičemž se podle nich jedná o aktivity směřující k ovlivnění výstupů jakýkoliv aktérů (Teorell, Torcal, Montero 2007: 336). Bojkot zboží oděvní firmy⁹ nebo demonstrace vůči jednání Světové obchodní organizace jsou také projevy politické participace. Moc je diverzifikována mezi mezinárodní organizace a rozhodování místních politických elit závisí na jejich pravidlech a postupech, do procesu vstupují také soukromé společnosti, zejména pak stále bohatší mezinárodní korporace, role národních vlád je z toho hlediska oslabována. Občané se tak při snaze ovlivnit výstupy obracejí na další subjekty. Také z toho důvodu se postupně snižoval význam tradičních forem participace spojených s politickými stranami a občané hledali nové způsoby pro prosazování svých postojů (Norris 2002: 193–194).

Další změnou ve společnosti, která nastala, je tzv. *politizace soukromí*. Jak popisuje van Deth, od konce 40. let minulého století se národní vlády přikláněly k podobě sociálního státu, který ovlivňuje mnohé oblasti, jako je vzdělávání, bydlení, zdravotní péče či zahraniční obchod (van Deth 2001: 9–10). V důsledku postupného rozšiřování zásahů států do mnohých sfér soukromého života občanů tak dochází k „*smazávání hranice mezi politickým a nepolitickým*“ (Vráblíková 2008: 371). Jelikož neexistuje jasná určující hranice mezi tím, co je politické téma a co ne, aktivity politické participace mohou nabývat různých podob. V této souvislosti se objevuje termín *life-style* politika,

---

⁹ Bojkot oděvní firmy se považuje za politickou participaci pouze v případě, že je toto chování politicky motivováno. Pokud občan nenakupuje zboží firmy například z důvodu, že chce upozornit na zneužívání dětské práce, jedná se o politickou participaci (van Deth 2014: 350).

jež označuje činnosti podporující změny ve společnosti tím, jak se člověk rozhoduje ve svém každodenním životě zejména ve spotřebě. Rozhodnutí jsou tudíž motivována politicky, eticky či morálně, jelikož se občan ohlíží na ekologické či politické dopady svého jednání (de Moor 2017: 2–3). Téměř jakékoliv běžné rozhodnutí jako volba dopravního prostředku do zaměstnání, koupě kosmetiky, která není testována na zvířatech, nebo organizace sbírky pro místní nemocnici zapadá do definice *life-style* politiky (Norris 2002: 192). Dochází nejen ke změně aktérů, na které je politická participace namířena, ale také ke změně cílů, kterých chtějí občané dosáhnout. Politickým tématem se stávají hodnoty, identita, ekologie či práva žen nebo menšin neboli postmateriální témata¹⁰. Rozvíjí se také aktivity v rámci občanské participace¹¹ jako dobrovolnictví či darování peněz na dobročinné účely (Amnå, Ekman 2012; van Deth 2014: 361). Původně apolitická témata se stávají politickými, stejně jako se nepolitické aktivity využívají k politickým účelům.

Vyvíjí se také nové nástroje pro vykonávání politických aktivit. Nejvýraznější změnou je přesun mnohých činností do online prostředí, občané mohou podepsat petici na internetu, kontaktovat politické zástupce emailem nebo komentovat politické události na sociálních sítích (Vráblíková 2008: 371). Nabízí se však otázka, zda se internetové aktivity dají považovat za plnohodnotnou participaci. Může se zdát, že komentovat politickou událost přes počítač z pohodlí domova není srovnatelné s úsilím, které člověk vynaloží, pokud se účastní veřejné demonstrace na náměstí. Avšak znehodnocovat kvůli tomu internetové aktivity a vyřazovat je z definice politické participace není vhodné. Internet se stává čím dál tím podstatnější složkou lidských životů. Lidé v online prostředí nakupují, komunikují spolu, konzumují zpravodajství a rovněž se jeho prostřednictvím politicky angažují. Internet tak zasahuje do mnoha sfér života občanů a nelze jej při výzkumu politické participace opomíjet. Postupně tak narůstá počet studií zabývajících se výzkumem online participace. Rozvíjí se také otázky měřící online angažovanost, například v mezinárodní studii Catch-EyoU kromě klasické otázky na sdílení příspěvku na internetu se výzkumníci respondentů dotazovali na vstup do online politické skupiny, účast na internetovém protestu nebo vytvoření politického obsahu online (Macek et al.

---

¹⁰ Podle teorie Rolanda Ingleharta se důraz z tradičních materiálních hodnot přesouvá k hodnotovým tématům, které nazývá postmateriální hodnoty. Jedná se tak o nemateriální témata jako životní prostředí, práva žen či menšin (Inglehart 1971).

¹¹ Rozdíl mezi občanskou a politickou participací je zejména v tom, že zatímco občanská participace je chápána spíše v kontextu nepolitických témat jako dobrovolnictví či charitativní činnosti, politicky motivované činnosti spadají do politické participace (van Deth 2014; Putnam 2000).

2018: 3). Internetové aktivity tak postupem času nabývají na důležitosti při výzkumu politické participace.

Rozšířením počtu relevantních rozhodovacích aktérů, rozvojem nových politických témat a využíváním internetu se rozrůstá počet aktivit politické participace. Společenskovědní vědci se musí neustále vypořádávat s vývojem společnosti a reagovat na něj úpravou teoretických konceptů a zpřesněním výzkumných šetření. Nenarůstá však pouze seznam aktivit, které občané v rámci politické participace provádějí, ale také výčet definic odborníků, respektive různých přístupů ve zkoumání politické participace. Téměř jakákoliv činnost může být za určitých okolností považována za politicky motivovanou, a proto definice politické participace není tolik jednoznačná jako dříve (van Deth 2001: 11). Z toho důvodu může být obtížné konceptualizovat jednotlivé formy politické participace.

Přes všechny nástrahy při definičním vymezení politické participace odborníci stanovili čtyři všeobecně přijímaná definiční kritéria politické participace. Prvním kritériem je dobrovolnost, za politickou participaci se tudíž nepovažují státem nařízené či jinak vynucované aktivity¹² (van Deth 2014: 352). Další kritéria pak shrnují autoři Teorell, Torcal a Montero ve své definici, dle které politická participace: obsahuje akci; jedinci, kteří tuto akci vykonávají, nepatří mezi politické profesionály či placené lobbisty; záměrem je ovlivňování a prosazování požadavků, a to nejen vládních rozhodnutí, ale jakýkoli politických výstupů (Teorell, Torcal, Montero 2007: 336).

Jestliže se podíváme na jednotlivá kritéria detailněji, pak do definice politické participace spadají pouze vykonávané činnosti. Ve výzkumech se pracuje převážně s uskutečněnou participací, nestačí pouze deklarace toho, že se člověk politických procesů zúčastní (Vráblíková 2017: 126). Podstatným kritériem je také to, že činnosti vykonávají běžní občané, a ne profesionální politici či lobbisti, kteří v politické sféře mají od občanů odlišnou roli, tudíž že elity tvoří rozhodnutí a občané se tato rozhodnutí snaží ovlivnit. Definice tak nezapočítává přímé politické aktivity občanů, jako je kandidatura ve volbách, ale pouze nepřímé zástupné aktivity. Podmínkou také je, aby aktivity byly vykonávány s politickým motivem za účelem ovlivnění rozhodnutí. Toto kritérium vylučuje debatu s přáteli či zájem o politické dění. V neposlední řadě pak definice obsahuje již zmiňované ovlivňování jakýkoli politických výstupů, aktivity tak nemusejí

---

¹² Povinná volební účast zavedená v demokratických státech bývá ve výzkumech považována za dobrovolnou činnost, přestože je nařízena státem (Vráblíková 2017: 126).

směřovat pouze na politické zástupce. Právě toto kritérium umožňuje rozšířit výčet aktivit participace, zejména těch neformálních.

Představení vývoje změn ve společnosti má podstatný význam pro pochopení participace mladých lidí, jelikož právě mladí lidé se dle mnohých studií angažují v rámci nových forem politické participace častěji. Pohled na změny ve společnosti napomáhá porozumět situaci mladých lidí a jejich vztahu k politické angažovanosti. Jelikož jsou to zejména mladí lidé, kteří jsou vzhledem ke svému věku více vzdáleni od typických politických problémů a internet je pro ně přirozené prostředí, je vhodné při analýze míry a typů participace zohlednit právě vývoj ve společnosti (Quintelier 2007). Změny ve přístupu k participaci jsou patrné u celé společnosti, avšak u mladých lidí jsou ještě zřetelnější. Oproti starším generacím si nemuseli navyknout na institucionální formu participace, naopak snáze se přizpůsobují novým aktivitám a nástrojům (Norris 2004).

Postupný rozvoj nových aktivit také naznačuje, jak komplexní je výzkum politické participace. Autoři se potýkají s neustálými změnami ve společnosti a musejí se vypořádat s náročnou konceptualizací. Mnozí autoři ve svých výzkumech využívají výše uvedených kritérií, případně pracují s daty z mezinárodních šetření a dále se již nezabývají detailnějším definičním vymezením politické participace. Jiní autoři se věnují kategorizaci proměnných politické participace neboli řazení jednotlivých aktivit do skupin.

1.2. Aktivity politické participace a jejich dělení

S tím, jak se postupně vyvíjejí nové formy participace, se odborníci snaží tyto činnosti kategorizovat do skupin. Jelikož však neexistuje jednotný způsob, podle kterého by se autoři řídili, mohou se aktivity politické participace řadit na základě odlišných kritérií do různých kategorií. Jedním ze základních dělení je rozlišování participace na volební a nevolební, přičemž do druhé kategorie spadají všechny ostatní aktivity kromě volebního procesu (Linek al. 2017). Občané se mohou zapojit v nespočtu dalších činností kromě volebního procesu, a právě na nevolební participaci se blíže zaměřuje tato práce.

Dalším základním dělením, vycházejícím již ze 70. let, je rozlišování participace na konvenční (hlasování ve volbách, aktivity spojené s volební kampaní, darování peněz politické organizaci, kontaktování politiků či úředníků) a nekonvenční (legální aktivity jako podpis petice, bojkot zboží, stávky, účast na demonstracích a protestech), případně

doplněno o nelegální aktivity (atentáty, terorismus, sabotáže). Tento přístup však kritizují někteří odborníci, jelikož pojem nekonvenční odkazuje na aktivity nezapadající do běžných společenských norem. Roger Soler i Martí zdůrazňuje, že vnímání toho, co je konvenční a nekonvenční způsob zapojení občanů, závisí také na tom, v jaké době tato kritéria hodnotíme. Účast na demonstracích nebo podpis petice se staly běžným způsobem vyjádření názorů občanů a je otázkou, zda by se měly řadit do kategorie nekonvenční participace (Soler i Martí 2012: 14). Také Pippa Norris toto dělení kritizuje a využívá vlastního dělení, přičemž rozlišuje dva typy participace na základě jejich orientace, a to na občansky zaměřenou participaci (*citizen-oriented actions*), která se vztahuje k institucionálním aktivitám, a participaci zaměřenou na občanské i sociální témata (*cause-oriented actions*). Do druhé kategorie patří například koupě či bojkot zboží z politických důvodů (neboli politický konzumerismus), podepisování peticí či účast na demonstracích (Norris 2004: 3–4). Její dělení tak víceméně odpovídá konvenční a nekonvenční participaci, avšak z názvu se vytrácí onen diskutabilní pojem a aktivity participace jsou rozlišeny na základě jiného kritéria.

Také autoři Teorell, Torcal a Montero ve své práci *Political Participation: Mapping Terrain* z několika důvodů odmítají využívat rozdělení na konvenční a nekonvenční participaci a zkoumanou politickou participaci dělí na pět typů: volby, stranická aktivita, konzumerismus, kontaktování a protestní aktivity. Argumentují, že dělení pouze na dva typy participace není dostatečně přesné a definice těchto pojmů se navíc proměňuje v čase (Teorell, Torcal, Montero 2007: 343). Na to navazují švédští odborníci Amnå a Ekman s tím, že volby, stranickou aktivitu a kontaktní aktivity označují jako formální participaci a konzumerismus s protestními aktivitami řadí do své kategorie mimoparlamentní formy politické participace (*extra-parliamentary activism*). Do této kategorie spadají jak legální aktivity jako bojkot a politický konzumerismus, demonstrace či zapojení v rámci nových sociálních hnutí, tak také nelegální protestní formy, jakými jsou například sabotáže. Konceptualizaci Teorella a jeho kolegů vyčítají zejména fakt, že zcela opomíjí tzv. *latentní formu participace*, tedy občany s vysokým zájmem o politické dění a společenské problémy, kteří sice politicky neparticipují, ale kteří jsou připraveni a ochotni se v případě potřeby angažovat. Latentní formy politické participace pak definují jako občanskou a sociální participaci (zájem o politické dění, charitativní dary, dobrovolnictví). Švédští autoři navíc pracují s kategorií neangažovanosti neboli pasivitou občanů. Podle jejich názoru je neúčast na politickém dění adekvátní volbou, jak reagovat

na společenské události, a proto je zahrnují do svých analýz (Amná, Ekman 2012: 288–295).

Mnozí autoři tudíž klasické dělení politické participace na konvenční a nekonvenční aktivity podrobují analýzám a hledají vhodnější a přesnější způsoby klasifikace činností politické participace. Někteří odborníci využívají odlišných kritérií, přičemž aktivity spadající do těchto kategorií se příliš neliší od původního dělení na konvenční a nekonvenční participaci (Norris 2004; Teorell, Torcal, Montero 2007), jiní přicházejí s obsáhlejší typologií zahrnující také občanskou participaci (Amná, Ekman 2012; van Deth 2014). Vybraná dělení jsou znázorněna v tabulce číslo 1. Z tabulky lze vyčíst, že práce nejsou v konceptualizaci zcela jednotné, avšak autoři pracují s podobným výčtem aktivit.

V odborné literatuře se tudíž stále vedou debaty o nejvhodnějším způsobu dělení aktivit politické participace. Tímto se na jednu stranu zpřesňuje výzkum, avšak na druhou stranu nabývá nepřehlednosti. Další autoři se tak nezabývají celkovým dělením, ale zaměřují se detailněji na specifické aktivity, jakými jsou například online a off-line politická participace (Šerek, Macháčková 2014). Existuje nespočet dalších možností konceptualizace politické participace, pro účely práce však byla pozornost zaměřena na výše zmíněné. Uvedený výčet aktivit politické participace tudíž není konečný a existují další možné způsoby konceptualizace.

V rámci diplomové práce jsou aktivity politické participace rozděleny do dvou základních skupin, a to formální a neformální, přičemž aktivity formální participace odpovídají vymezení konvenční a neformální pak nekonvenční participaci. V názvu se však ztrácí význam, kteří mnozí autoři kritizují. Formální participace se pojí s institucionálními aktivitami, a proto také bývá označována jako institucionální participace, případně také jako *elite-directed*¹³, jelikož směřuje k ovlivňování zejména politických činitelů (Nový 2015: 864; Soler i Martí, Ferrer-Fons 2015: 101). Spadají sem činnosti jako kontaktování politiků a úředníků, práce pro politickou stranu či jinou organizaci. Tyto aktivity se odehrávají v institucionální sféře, zatímco aktivity neformální participace (podpis petice, bojkot zboží, účast na demonstraci) nejsou tolik spjaté s institucemi a jedná se o aktivity protestního charakteru.

---

¹³ Nový toto dělení přejímá od autorů Ronalda Ingleharta a Christiana Welzela (2005).

Tabulka 1
Vybraná dělení politické participace

	Norris (2004)	Amná, Ekman (2012)	Nový (2014)
	<i>Citizen-oriented actions</i>	Formální participace Mimoparlamentní legální aktivity	<i>Elite-directed Elite-challenging</i>
Účast ve volbách	X	X	
Kontaktování politiků, úředníků	X	X	X
Dobrovolná práce pro politickou stranu	X	X	X
Práce pro jinou organizaci			X
Peněžité dar politické straně	X	X	
Členství ve straně	X	X	
Kandidatura ve volbách		X	
Nošení odznaku kampaně			X
Podpis petice		X	X
Účast na legální demonstraci	X	X	X
Účast na nelegální demonstraci	X		
Bojkot zboží	X	X	X
Koupě zboží z politických důvodů	X	X	
Rozdávání politických letáků		X	X
Zapojení v nových sociálních hnutích		X	

Zdroj: Norris (2004); Amná, Ekman (2012), Nový (2014), upraveno

1.3. Vliv hodnot a postojů občanů na politickou participaci

Klesající volební účast, zvyšující se nedůvěra v politické instituce, odcizení občanů od politiky, to vše jsou fenomény objevující se v demokratických společnostech (Sloam 2013: 836–837). Neúčast na politickém dění nutně neznamená ohrožení pro legitimitu režimu, záleží však na důvodech pasivity. Amná s Ekmanem ve svém článku zdůrazňují, že občané zdržující se participace nejsou homogenní skupinou. Existují rozdíly mezi lidmi, kteří se o politiku jako takovou nezajímají, necítí potřebu se angažovat, a mezi lidmi, kteří se o politické dění nezajímají, neparticipují z důvodu odcizení či znechucení z politiky. Právě pocit, že se politici nezajímají o životy běžných občanů a že obyčejní občané nemají v systému zastání, může představovat problém pro celkovou podporu demokratického systému a jeho legitimacy (Norris 2004). Autoři také identifikují občany s vysokým zájmem o politiku, kteří se však politicky příliš neangažují, přímo neovlivňují politická rozhodnutí, ale diskutují o dění ve společnosti se svými přáteli nebo přispívají na dobročinné účely (Amná, Ekman 2012: 288–294). Je patrné, že lze rozlišit mnoho rozdílů mezi občany a že vedle nastavení institucí umožňujících participaci občanů jsou pak podstatné i názory a postoje lidí. Odborníci tedy zkoumají, jakým způsobem ovlivňují zastávané názory a hodnoty občanů výslednou participaci.

Míru a formu politické participace ovlivňuje mnoho různých proměnných, které lze zkoumat z roviny individuální, či z roviny nastavení systému. V literatuře se objevují tři hlavní faktory predikující participaci: 1) individuální charakteristiky občanů (individuální zdroje; hodnoty a postoje občanů); 2) sociální síť, například členství ve sdruženích, organizacích či politických stranách a 3) institucionální struktura státu (Vráblíková 2008: 373–374). Zapojení občanů tak závisí na jejich věku, výši příjmu, dosaženého vzdělání, názorech na hodnocení politické situace, motivacích k zapojení, nastavení institucionálních pravidel či kulturních zvyklostech v dané zemi (Norris 2002: 29–31). V této kapitole jsou popsány individuální charakteristiky občanů, především vliv postojů a hodnot na politickou participaci.

Zkoumání politické participace z pohledu individuální roviny lze rozdělit na dvě dílčí kategorie, a to na interpretace angažovanosti pomocí sociálně ekonomických a sociálně demografických proměnných, nebo z pohledu hodnot a postojů občanů. Socioekonomické (výše příjmu) a sociálně demografické charakteristiky (věk, pohlaví,

vzdělání) patří mezi hlavní faktory ovlivňující míru politické participace. Do politických procesů se obecně intenzivněji zapojují občané s vyššími zdroji, tedy zejména lidé s vyšším příjmem a vzděláním¹⁴. Angažovanost vyžaduje určité prostředky, a to nejen finanční, ale také znalosti o fungování politického systému¹⁵, komunikační a organizační schopnosti či rozvinuté mezilidské vztahy (Norris 2002: 29; Petrušek 2017: 145; Verba et al. 1995).

Druhou kategorií spadající pod individuální charakteristiky jsou postoje, hodnoty a motivace občanů (Norris 2002). Zda se občan angažuje ve veřejném prostoru, závisí nejenom na jeho ekonomických zdrojích a vzdělání, ale také na jeho osobní motivaci či přesvědčení. Podstatné tudíž je, zda se občan o politické dění zajímá, jestli sleduje politická témata v médiích, jak vnímá demokratický režim, jestli důvěřuje politickým institucím a také zda si myslí, že svou aktivitou reálně může něco ovlivnit (Linek 2017). Z toho důvodu jsou hodnoty, postoje a motivace občanů podrobovány výzkumu, jelikož mohou ovlivňovat míru i podobu politické participace.

Prvotním postojem je zájem o politické dění. Pokud se občan o politické dění zajímá, zřejmě také sleduje politický obsah v médiích a disponuje znalostmi o fungování systému. Právě zájem o veřejné dění a politické znalosti jsou hlavním předpokladem pro participaci (Putnam 2000: 33). Avšak samotný zájem není dostačující podmínkou k účasti. Značná část občanů se o politiku sice zajímá, avšak nejsou přímo politicky aktivní. Buď se zcela zdržují společenských aktivit, nebo se podílejí v rámci občanské participace, například darují peníze na charitu, vykonávají dobročinnou dobrovolnou činnost nebo diskutují o politických a sociálních tématech se svým okolím (Amnå, Ekman 2012: 293–294).

Dalším podstatným zastávaným postojem je názor na legitimitu demokratického systému a hodnocení momentálního ekonomického i politického výkonu. Spokojenost občanů může vést jednak k aktivitě, ale také k pasivitě. Občan hodnotící kladně momentální politickou situaci participuje, jelikož neshledává překážky k zapojení a v zapojení vidí smysl. Na druhou stranu ho však pocit spokojenosti může utvrdit v tom, že není potřebné, aby vyvíjel politické aktivity. Také nespokojenost může působit na

---

¹⁴ Reprezentace zájmů je tudíž zastoupena nerovnoměrně ve prospěch občanů, kteří disponují vyššími zdroji (Dalton 2017; Verba et al. 1995).

¹⁵ Verba s kolegy (1995) vytvořili *model občanského voluntarismu (civic voluntarism model)*, kterým vysvětlují účast občanů na politických procesech. Dle jejich modelu potřebují k participaci občané zdroje (čas, peníze, komunikační dovednosti...), psychologické zapojení (zájem o politické dění...), mezilidské sítě (díky kterým je snadnější se zapojit) a zájem o určitá témata (kvůli kterým chtějí participovat).

politickou participaci oběma směry. Rostoucí nespokojenost s politickou situací může vést k nezájmu občanů, k jejich apatii a rezignaci na jakékoliv zapojení, případně také k odvrácení od podpory demokratického režimu (Putnam 2000). Nespokojenost však také může mobilizovat občany k akci. Občané, kteří jsou se současným politickým stavem nespokojeni, se díky různorodým formám participace mohou snadno zapojit do dění a snažit se ovlivnit rozhodnutí dle jejich představ. Pippa Norris (1999) tak přichází s pojmem kritičtí demokraté, jimž označuje občany se zájmem o politické dění a vysokými nároky na vládní představitele. Nenaplněné očekávání se projevuje nespokojeností s politickou situací, která však nutně není ohrožením demokratického režimu. Naopak, tito občané jsou žádanými *hlídacími psy* politických představitelů. Pocit nespokojenosti s výkonem politických činitelů tudíž nemusí být nutně indikátorem nižší míry participace či problému systému. Jak tvrdí Norris (2002) ve své další studii, přestože klesá míra formální participace, občané se přesouvají k protestním akcím. Dochází proto k proměně způsobu participace.

S hodnocením politické situace se také pojí důvěra v politické instituce. Důvěra v politické elity může ovlivňovat jak míru politické participace, tak její formu. Občané důvěřující politickým institucím je vnímají jako věrohodné a spíše se zapojí v rámci aktivit formální participace než lidé, kteří těmto institucím nedůvěřují. Nedůvěra může zapříčinit pasivitu občanů, avšak také může být motivačním faktorem pro účast v neformální sféře (Hooghe, Marien 2013). Právě odcizení od politiků, nespokojenost s jejich vládnutím, nedůvěra vůči nim a názor, že se neohlíží na potřeby určitých skupin, jsou možným důvodem nízké institucionální participace mladých lidí. Z výsledku výzkumu mladých lidí ve Spojeném království vyplývá, že by se mladí lidé chtěli více angažovat, avšak stávající nastavení politického systému jim to dle jejich názoru neumožňuje (Henn, Foard 2012). Realizaci tak nabízí právě neformální aktivity, které jsou nezávislé na politických stranách, případně neparticipují vůbec. Právě v tomto ohledu se autoři zabývají nízkou institucionální důvěrou, zda se váže s pasivitou, nebo se jen lidé zapojují jinými než formálními způsoby. Důvěra v instituce je tudíž jedním z prvků, které ovlivňují angažovanost občanů (Hooghe, Marien 2013: 132). Nedůvěra v politické instituce tak může motivovat občany k aktivitě, zároveň však může od aktivity odrazovat a demotivovat občany.

Pro účast na politickém dění je také zásadní pocit, že občan může ovlivnit rozhodování a že je k tomu dostatečně způsobilý. Souhrnně se tyto pocity označují jako politická účinnost či politická efektivita (Linek 2017). V rámci politické účinnosti se

rozlišují se dva prvky, a to vnitřní a vnější pocit politické účinnosti. Sebehodnocení vlastních schopností účastnit se na politickém dění spadá do první kategorie a pocit občana, že vláda reaguje na jeho požadavky a že může ovlivnit politické rozhodování, do druhé kategorie (Niemi, Craig, Mattei 1991: 1407–1408). Politická účinnost vyjadřuje pocit občanů ohledně možnosti jejich angažovanosti. Nejedná se tak o hodnocení reálných možností či překážek ze strany státu, ale dojem občanů. Vnitřní politická účinnost pak popisuje, do jaké míry je schopen občan porozumět politickým problémům, podílet se na politice a také jeho ochotu se o toto téma zajímat. Vnější politická účinnost pak vyjadřuje názor, zda systém umožňuje participovat, tedy zda systém reaguje na požadavky občanů (Linek 2017: 105).

Institucionální důvěra spolu s politickou účinností jsou považovány za podstatné proměnné při výzkumu vztahu k politické participaci. Zastávané hodnoty a postoje jsou podstatné nejenom pro samotné zapojení se do politických procesů, ale mohou ovlivňovat také typ vykonávané angažovanosti. Z mnohých analýz vyplývá, že institucionální či formální participaci využívají spíše lidé podporující stávající politický systém, kteří důvěřují politickým institucím, cítí blízkost k některé z politických stran a obecně podporují autoritu státu. Neformální činnosti naopak provozují spíše lidé, kteří politickým stranám nedůvěřují, nemyslí si, že instituce reagují na jejich názory, případně jsou nespokojeni se svou současnou situací. Aktivita v rámci neformální participace také vykonávají spíše lidé zastávající postmateriální hodnoty, levicově smýšlející voliči, kteří jsou vůči vládě kritičtí (Linek, Vráblíková 2017: 178).

V tomto ohledu je pro výzkum politické participace mladých lidí vhodné zahrnout tyto postoje do analýz. Důvěra v instituce, hodnocení vlastních kompetencí a pocit, že mohou ovlivnit politické výstupy jsou podstatnými proměnnými ovlivňující míru a způsob participace. Zkoumání postojů občanů napomáhá také k celkovému pochopení jejich vztahu k systému, zda jsou s politickým režimem spokojeni, jak moc důvěřují institucím a jak hodnotí jejich schopnost naslouchat občanům. V následující kapitole jsou popsány názory mladých lidí na možnost jejich zapojení.

2. Politická participace mladých lidí

V předešlé kapitole je popsáno, jak se postupem času rozšiřují možnosti zapojení občanů do politických procesů a jak se vyvíjí nové nástroje pro participaci, zejména rostoucí důležitost internetu jako prostředku pro participaci. Rozvíjí se tak neformální sféra zapojení občanů. Tyto změny jsou zřejmě nejviditelnější u mladé generace, která více než tradiční způsoby angažovanosti, jakými jsou volební účast či aktivity spojené s politickými stranami preferuje participaci v rámci neformálních aktivit. Značná část mladých lidí však zůstává pasivní a nevyužívá nových možností zapojení. V této kapitole je nejprve popsáno, z jakých důvodů mladí lidé preferují neformální participaci a co zapříčiňuje, že jsou pasivní. Následně je věnován prostor výzkumu participace v českém prostředí a situaci mladých lidí v České republice.

2.1. Vztah mladých lidí k politice a důvody jejich (ne)participace

Závěry mnohých studií ukazují nízkou angažovanost mezi mladými lidmi, a to zejména u tradičních aktivit politické participace. Výrazně se to projevuje u volební účasti, ovlivňuje to však i jiné činnosti, které jsou spojeny s politickými stranami či institucemi (OECD 2016: 130). Mnozí autoři však oponují, že mladí nejsou tak pasivní, jak by se na základě těchto kritérií mohlo zdát, ale že se přesouvají k novějším způsobům participace (Henn, Weinstein, Wring 2002; Quintelier 2007; Soler i Martí 2012). Mladí lidé tak využívají k prosazování svých názorů protestní či neformální aktivity, které jsou jim bližší. Pokles u formální participace lze proto vysvětlit přesunem k neformálním činnostem. Avšak tato interpretace vysvětluje pouze část problému, jelikož značný počet mladých lidí zůstává i přes vytvoření nových možností participace pasivní.

Důvody nízké míry participace či případně přesunu mladých lidí k méně institucionalizovaným formám participace spatřují autoři hned v několika aspektech. Zaprvé, nižší využívání tradičních politických aktivit ovlivňuje tzv. *efekt životního cyklu* (*political life cycle effect*). Vzhledem ke svému nižšímu věku se mladí lidé zajímají o politiku méně než starší generace, nejsou tak často členy politických stran, v menší míře se identifikují s politickými reprezentanty a méně často se účastní volebního procesu. Na druhou stranu se však více než starší generace angažují v rámci nevolebních aktivit (Pickard 2019: 90–91). Teorie životního cyklu vysvětluje tyto jevy tím, že v určitých

obdobích života procházejí lidé různými fázemi. Mladí lidé studují, za studiem se případně i stěhují, nemají tak stálé místo bydliště, případně ani stálou pracovní smlouvu. Teprve s rostoucím věkem se trvale usazují, rozvíjejí své pracovní kariéry, budují sociální vazby v místě bydliště a zakládají rodiny. Právě tyto aspekty – trvalé místo bydliště, stabilní práce, navázané kontakty v místní komunitě či založení rodiny mají pozitivní vliv na volební účast (Quintelier 2007: 173). S tím, jak se jejich život usazuje, si uvědomují větší význam participace. Ať už tuto potřebu vnímají vzhledem ke svému místu bydliště či vůči své rodině, potřeba participace se zvyšuje (Pickard 2019: 92). Mladí lidé postupem času také nabírají zdroje, kterými disponují starší generace a které jsou pro participaci potřebné jako vzdělání či zkušenosti, a získávají také důvody k participaci. Dle této teorie by se zvyšujícím se věkem měla narůstat míra participace¹⁶.

Dalším důvodem pasivity mladých lidí, který souvisí s životním cyklem, je fakt, že politika je zaměřena převážně na témata, o která se vzhledem ke svému nízkému věku mladí lidé nemusejí tolik zajímat. Mezi tato témata patří například důchodová reforma či daňová politika (Quintelier 2007: 165; Henn, Weinstein, Wring: 168). Tato skutečnost může být zapříčiněna také tím, že se politické strany ve svých volebních programech i reálných politických rozhodnutích příliš neohlížejí na zájmy mladých lidí, jelikož u nich nenacházejí dostatečnou voličskou podporu a soustředí se na prosazování programu oslovující lidi v produktivním a pozdějším věku. Jedná se tak o začarovaný kruh. Nízká volební účast mladých lidí nemotivuje politické strany k tomu, aby se více zaměřovaly na jejich potřeby a mladí lidé si připadají přehlíženi a neshledávají důvod k participaci (Henn, Foard 2012; Quintelier 2007).

Vysvětlení proměn v činnostech preferovaných mladými lidmi však nestačí pouhé zjednodušení na efekt životního cyklu. Tato teorie předpokládá, že se mladí lidé začnou více zapojovat v okamžiku, kdy se usadí, založí rodinu a uvědomí si, že politické procesy významně ovlivňují jejich životy, a je proto zapotřebí se angažovat. Jak ale shrnuje Sarah Pickard (2019: 92), tento předpoklad rozporuje mnoho odborníků. Cesta k dospělosti není ve 21. století tak jasně vymezena a přímočará. Jejich vstup na pracovní trh je zdlouhavější a složitější, s čímž souvisí pomalejší získání finanční samostatnosti a vlastního bydlení (Horvath, Paolini 2013: 4). Mladí lidé se také potýkají s poměrně značným časovým vyčerpáním, jelikož jsou na ně kladeny vysoké nároky během studia, v práci, ve

---

¹⁶ Ellen Quintelier (2007) však upozorňuje na závěry studií, jež shrnují, že mladí lidé jsou méně aktivní, než bývali jejich vrstevníci. Uvádí také, že některé studie předpokládají, že současná pasivita mladých lidí bude přetrvávat i do budoucna.

volnočasových aktivitách, a na politické zapojení již nezbývá tolik energie a času¹⁷. Vysoké životní tempo netrápí jen mladé lidi, ale dotýká se celé společnosti, jelikož doba se rychle proměňuje, roste tlak na pracovní výkonnost, média nepřetržitě informují o zpravodajství a v tomto rozpoložení je pro mnohé občany obtížné orientovat se v politických otázkách či participovat. Politická témata nejsou v běžném uspěchaném životě pro občany tak podstatná. Politické problémy tak soupeří s jinými tématy, která jsou pro občany přirozeně zajímavější či podstatnější. V médiích se navíc objevuje velká míra negativních informací spojených s politickými tématy i politikou jako povoláním, což může v občanech způsobovat znechucení z těchto témat a případně je odrazovat od participace (Newton 1999).

Na nízké zapojení mladých lidí může mít také vliv jejich pohled na politiku, kterou vnímají jako příliš složité téma k porozumění. S tímto se pojí další pocity jako nedostatečné sebevědomí podílet se na politice či pocit, že občan tyto procesy stejně nemůže ovlivnit. Také nedůvěra vůči politickým elitám či názor, že se politické elity o problémy mladých lidí dostatečně nezajímají mohou vést k pasivitě. Těmto jevům se dlouhodobě věnuje Matt Henn spolu se svými kolegy. Zabývá se proměnou participace mladých lidí ve Velké Británii a jejich vnímání politiky. Ve svém článku zdůrazňuje, že za nedůvěru v politické strany či nízkou volební účast nesou určitou odpovědnost politici. Henn uznává důležitost reforem, které v Británii vedly k větší decentralizaci a vzdělanosti obyvatel, jako je například zavedení občanské výchovy, která má mladým lidem přiblížit fungování politiky. Pobízí však k dalším změnám, které mohou zvýšit angažovanost mladých lidí. Řešení spatřuje v lepší komunikaci s mladými lidmi, zaměřením volebního programu směrem k potřebám mladých lidí tak, aby měli pocit, že se politici zajímají nejen o zisk hlasů ve volbách, ale také o občany (Henn, Foard 2012: 63–65). Změna přístupu ve vnímání politiky tak závisí také na politických elitách, které by tento problém měly vnímat a zlepšovat svou komunikaci směrem k mladým lidem.

Podstatným prvkem také je, jak mladí vnímají význam slova politika. Občané považují politiku jako činnost, která se odehrává mimo jejich běžný život. Takový pohled mívají také mladí lidé, pro které znamená politika spíše činnosti prováděné v parlamentu než něco, co se jich přímo dotýká (Henn, Foard 2002: 169; Quintelier 168). Jak už ale

---

¹⁷ Pickard vychází zejména ze studií z Velké Británie. Avšak k podobným závěrům dochází také česká větve mezinárodního výzkumu Catch-Eyou. Například mladí lidé, kteří jsou velmi aktivní i v rámci politické participace dokládají, že se cítí být přetížení a že na tyto aktivity nemají vždy dostatek času a energie (Macek et al. 2010: 7).

bylo zmíněno v předešlé kapitole, pojetí toho, co jsou politické aktivity, se rozšířilo. Je však zřejmé, že mladí lidé rozlišují mezi všednodenností svého života a politiku přisuzují vládním elitám. Na to se také snaží reagovat průzkumy veřejného mínění a vědecké výzkumy, jež se přímo nedotazují na politickou participaci, ale na jednotlivé aktivity, kterým by jinak respondenti nemuseli přiřkladat politický význam (například činnosti na internetu, politický konzumerismus nebo občanská participace). Aktivity neformální participace jsou zřejmě pro mnohé mladé lidi přijatelnou alternativou pro vyjadřování svých názorů. Nejsou tolik spojené s tradičními elitami, jsou poměrně dostupné a nevyžadují tolik zvláštní přípravy (například online aktivity jako sdílení příspěvku na sociálních sítích).

Pro participaci je tudíž podstatné, jak politiku vnímají občané. Není nezbytně nutné, aby se každý občan aktivně podílel na veřejném dění, podstatné však je, zda je mu to umožněno. Institucionální či jiné překážky jen zvyšují nerovnosti v participaci (Petrůšek 2017: kapitola 5; Sloam 2013). Pasivita mladých lidí navíc nemusí být nutně interpretována jako problém pro demokratický režim, pokud občané zastávají určité postoje a hodnoty. Výzkum švédské populace mladých lidí ukazuje, že se mezi nimi nachází poměrně početná skupina občanů, kteří sice nejsou aktivní, ale o politické dění se velmi zajímají a pokud cítí potřebu, participují. Autoři tyto mladé lidi označují jako pohotovostní občany (Amnå, Ekman 2014). Pasivní občané tak netvoří jednotvárnou skupinu, ale jsou mezi nimi podstatné rozdíly. Při výzkumu politické participace je proto vhodné zohledňovat nejenom míru participace, ale také další proměnné, jako je právě zájem o politické dění, podpora demokratického systému, důvěra v instituce či politická účinnost.

2.2. Výzkum participace v České republice

Místní odborná debata se zaměřuje především na analýzu participace napříč společnostmi a také na srovnávání míry participace v rámci dalších evropských zemích (například Císař 2008; Linek et al. 2017; Vlachová, Lebeda 2006; Vráblíková 2009; Vráblíková 2014). Česká republika se řadí mezi země s nízkou politickou participací, avšak záleží také na tom, se kterými zeměmi ji srovnáváme. V rámci evropských zemí s totalitní zkušeností je česká společnost aktivnější, avšak v porovnání se západními etablovanými demokraciemi je poměrně pasivní (Lebeda, Vlachová 2006: 18; Linek et

al. 2017: 200–201). Ze studií tak vyplývají podstatné rozdíly mezi zeměmi patřících do tzv. tradičních a nových demokracií, avšak rozdíly jsou patrné také uvnitř jednotlivých skupin¹⁸. Autoři se tak snaží rozpoznat možné odlišnosti a důvody těchto rozdílů, jelikož země se navzájem liší nejenom v průměrné míře participace, ale také ve vykonávaných formách participace. Tyto rozdíly jsou způsobené kulturními zvyklostmi v dané společnosti a interpretace výsledků tak bývá obtížná. Obecně však lze shrnout, že nejaktivnější jsou občané v severských zemích a západních demokraciích, méně pak participují lidé v zemích jižní Evropy a v postkomunistických zemích (Lebeda, Vlachová 2010).

V Českém kontextu je nízká míra participace přisuzována zejména vlivu komunistického režimu, který narušil běžné sociální vazby, důvěru v politický systém a znemožnil vývoj společnosti, který probíhal v západních demokraciích. Dopady komunistického dědictví jsou patrné dodnes. Lze to pozorovat například u rozdílné podpory demokratického režimu napříč generacemi. Mladí lidé podporují demokratický systém více než starší generace, které prožily značnou část svého života v komunistickém režimu (Linek 2017: kapitola 3). Dalo by se tak očekávat, že s postupujícím časem se bude míra participace zvyšovat, jelikož občané si podstatné hodnoty a normy osvojí ve svobodné společnosti. Jak ale vyplývá z výzkumu Ivana Petruška (2017: kapitola 5), značná část obyvatel nepovažuje politickou angažovanost (výjimkou je volební proces) za podstatnou, respektive nemyslí si, že správný občan se má aktivně zapojovat do veřejného dění. Tyto názory může ovlivňovat jak komunistická minulost, tak budování významu demokracie a občanství po revoluci.

Důležitým aspektem tudíž je, jak občané hodnotí demokratický systém jako celek a jakou roli si v něm představují. Čeští občané obecně podporují demokratické zřízení i demokratické hodnoty¹⁹ (Linek 2017: 39). Podstatným znakem dobrého občanství jsou pro Čechy projevy pořádku neboli dodržování zákonů, nařízení a řádné placení daní. Tyto projevy poslušnosti jsou pro občany podstatnější než projevy aktivního občanství, tedy participace v občanských a politických sdruženích nebo projevy solidarity s ostatními občany. Rozdíly v podpoře hodnot jsou zřejmé ve věkových kategoriích 18–30 let a u lidí

---

¹⁸ Občané České republiky se angažují v podobné míře jako například občané Nizozemí (Lebeda, Vlachová 2010: 9). Obecně však platí, že postkomunistické země vykazují nižší míru participace (Vráblíková 2009).

¹⁹ Ve společnosti však značná část obyvatel tíhne také k eventuálnímu posílení vůdce či návratu ke komunistickému režimu. Projevuje se to zejména u lidí, kteří byli politicky socializováni před rokem 1968. Občané tíhnoucí k nedemokratickým režimům jsou obecně nespokojeni s fungováním demokracie a dosahují nižšího vzdělání a nižších příjmů (Linek 2017: 39–40).

starších 60 let, přičemž starší lidé více tíhnou k podpoře pořádku a participaci (Petrůšek 2017: kapitola 5). Tento jev se vyskytuje také v ostatních postkomunistických zemích, naproti tomu občané tradičních demokratických států považují aktivní občanství za podstatnější (Linek et al. 2017: 198).

Co se týče zastávaných hodnot, tak česká společnost se vyznačuje poměrně nízkou důvěrou v politické reprezentanty i nezájmem o politické dění, přičemž nedůvěra panuje i mezi občany navzájem (Linek 2017: 117–122). Z nejnovějšího průzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění (cvvm 2020) zaměřeného na angažovanost občanů a jejich porozumění politice vyplývá, že většina českých občanů si myslí (až 77 % respondentů), že se politické strany zajímají jen o hlasy ve volbách, a ne o názory občanů. Většina respondentů (66 %) navíc považuje politiku za místy tak složitou, že ji nedokáže zcela porozumět, a většina respondentů (73 %) si nemyslí, že mohou ovlivnit rozhodování zvolených politiků. Lépe však hodnotí své schopnosti zapojit se do politického dění (59 %) a svou informovanost o politice (68 %). Přesto je však patrné, že mezi občany panuje skepse vůči politickým elitám. To potvrzují také závěry reportu měřící důvěru v instituce (cvvm 2019). Politické strany a hnutí patří mezi instituce (s výjimkou církve, které skončily na posledním místě), kterým nedůvěřuje největší procento respondentů (67 %).

Čeští občané jsou v porovnání s obyvateli západních demokracií méně aktivní, což se projevuje u volební i nevolební participace. Avšak v rámci postkomunistických států jsou aktivnější, a to zejména u nevolebních aktivit (Linek et al. 2017: 200–202; Vlachová, Lebeda 2006). Také zájem o politické dění je v České republice vyšší než ve zbylých sledovaných postkomunistických zemích²⁰. Jak ale upozorňuje Linek se svými kolegy, demokracie a demokratické hodnoty jsou pro české občany méně podstatné nejen ve srovnání se západními zeměmi, ale také v porovnání s postkomunistickými zeměmi. Přičemž v některých ukazatelích jsou hodnoty podobné jako v ostatních nových demokraciích (například důležitost ochrany práv menšin je stejně nízká jako u Slovenska), v jiných je naměřená hodnota vůbec nejnižší (podpora života demokratického režimu) (Linek et al. 2017: 200–203). V České republice se tak ukazuje poněkud paradoxní situace, kdy občané jsou aktivnější než v jiných zemích s komunistickou

---

²⁰ V analýze autorů jsou zahrnuty postkomunistické země: Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko. Tradiční demokracie jsou zastoupeny Německem a Velkou Británií (Linek et al. 2017).

minulostí, avšak ve sledovaných otázkách, jež se vztahují k demokratickým hodnotám, vykazují nižší hodnoty.

2.2.1. Participace mladých lidí v České republice

Výzkumy zaměřené specificky na skupinu v mladých lidí v České republice se začaly objevovat zejména v posledních letech. Výsledky studií ukazují (Macková 2016; Macek et al. 2017), že mladí lidé vykazují podobné tendence jako v zahraničí. Pokud se mladí lidé zapojují do politického dění, činí tak zejména v rámci neformálních aktivit – účastní se demonstrací, bojkotují produkt z politických důvodů, podepisují se pod petice a jsou aktivní na internetu. Online aktivity jsou vůbec nejčastějším projevem participace a internet se tak pro mladé lidi stal hlavním prostředkem k vyjadřování se k politickým tématům. Mezi často vykonávané online aktivity patří sdílení politického obsahu, lajkování nebo komentování zpráv a statusů na sociálních sítích či diskutování o politických tématech na internetu (Kudrnáč 2017: 35–36; Macek et al. 2018: 2–3).

Při srovnání míry politické participace a zastávaných názorů se mladí lidé v České republice příliš neliší od svých vrstevníků v ostatních evropských zemích. Mladí lidé v evropských státech se oproti starším generacím méně účastní volebního procesu a angažují se méně v rámci formálních aktivit. Pasivita mladých lidí v institucionální sféře je zapříčiněna především pocitem odcizení a apatií, tedy nezájmu o politické dění (Dahl et al. 2018). Zřejmě proto se mladí lidé angažují v méně institucionalizovaných formách neformální participace.

Přestože mladí lidé v České republice využívají nových cest k angažovanosti, většina jich zůstává pasivní. Ve studiích analyzující participaci mladých lidí se objevuje podobný vzorec, a to nedostatečné sebevědomí v projevování názorů a pocit, že se o jejich postoje nikdo nezajímá. Výzkum středoškolských studentů (Kudrnáč 2017) ukazuje, že většina studentů se nesnaží ovlivnit nejen politické výstupy ale ani dění ve škole. Což může být zapříčiněno nedostatečnou diskuzí v rámci výuky a pocitem, že se učitelé o názory žáků nezajímají (Macek et al. 2018: 7). Mladí lidé tak často nemají vhodné podmínky pro prosazování svých postojů ani ve školním prostředí, není proto zřejmě velkým překvapením, že si ve složitém politickém světě příliš nedůvěřují a neparticipují. Pocity mladých lidí o nedostatečných kompetencích v projevování vlastního názoru a dojem, že se o jejich postoje nikdo nezajímá se tak doráží v konceptu politické účinnosti. Pro politickou či občanskou angažovanost je důležité, aby lidé měli pocit, že daným věcem

rozumí a že svým chováním mohou něco ovlivnit. Pokud občané nemají dostatečné sebevědomí a znalosti v oblasti věcí veřejných, jen těžko se budou aktivně zapojovat, jelikož buď nebudou znát možnosti participace, nebo jim politika bude připadat jako příliš komplikovaná.

Jelikož se studium politické participace nachází na rozhraní politologie, sociologie a psychologie, přicházejí autoři s různým pojetím výzkumu. Psychologický přístup je přínosný zejména při výzkumu motivace mladých lidí, tedy jejich osobních důvodů k angažovanosti či pasivitě. Ze studie zkoumající motivy adolescentů ve věku 17–21 let vyplývá, že mladí lidé jsou si vědomi toho, proč participují a proč se neúčastní politického dění, což může být znak politické vyspělosti (Šerek, Macek 2010: 169). Jaké jsou tedy důvody (ne)angažovanosti mladých lidí? Autoři rozlišují šest faktorů ovlivňujících to, zda se mladý člověk bude angažovat. První faktor, který autoři identifikovali, je tzv. negativní prostředí. Mladí lidé se obávají, že by na ně případná politická participace měla špatný vliv, jelikož toto prostředí považují za „zkažené“. Dle jejich názoru se v lidé aktivní v politice nechovají správně a angažovanost by je mohla připravit o jejich ideály. Druhým faktorem je osobní zisk, tedy že participace umožňuje mladým lidem získat nové kontakty, pohybovat se mezi lidmi s podobným názorem či vykonávat zajímavé a zábavné činnosti. Mladé lidi k politické aktivitě motivuje zisk, tento faktor však v analýze autorů nevyšel jako příliš silný. Motivací pro účast může být také to, jak mladí lidé vnímají svou občanskou odpovědnost, tedy zda se má správný občan podílet na veřejném dění či ne. Jak ale upozorňují autoři, tento faktor není příliš silný, jelikož mladí lidé si nemyslí, že znakem dobrého občanství je aktivní participace. Toto zjištění podporují také závěry dalších autorů (Petrůšek 2017: 93–95).

Další tři následné faktory ovlivňující rozhodnutí účastnit se na politice jsou dle výsledků autorů podstatnější. Jedná se o faktor důležitosti či kompetence, tedy zda mladí lidé vnímají politickou participaci jako významnou a jak hodnotí své schopnosti k zapojení. V rámci tohoto faktoru si mladí lidé myslí, že není podstatné podílet se na politice a že k tomu nejsou ani dostatečně způsobilí. Dalším faktorem je pak vliv politiky neboli vnější politická účinnost, tedy zda lze ovlivnit politické výstupy. Posledním faktorem, který autoři identifikovali, je potřeba aktivity. Mladí lidé se účastní politických aktivit proto, aby bylo přihlíženo k jejím názorům. Sdílí obavy, že pokud se aktivně nezapojí, nebudou vyslyšeny jejich postoje (Šerek, Macek 2010: 169–170).

Výsledky studie přesvědčení adolescentů ukazují, že si mladí lidé uvědomují přínosy a nástrahy participace a že uvažují nad tím, proč se angažovat a proč je pro ně lepší zůstat

pasivní. Nejpodstatnější pro participaci mladých lidí jsou proměnné spadající do faktorů potřeba aktivity, vliv politiky a důležitost. Mladí lidé se angažují zejména za účelem prosazení svých postojů a také v případě, pokud si myslí, že jsou k tomu kompetentní (Šerek, Macek 2010). Důležitým aspektem rovněž je, jak politickou participaci vnímají samotní občané. Jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, Češi mezi podstatné normy občanství považují zejména dodržování pořádku. Přestože je u mladých lidí ve věku 18 až 30 let tento postoj zastáván méně než u ostatních věkových skupin, stále se jedná o nejpodstatnější rys, který by měl správný občan naplňovat. Solidární chování či participace jsou tudíž hodnoty, které stojí až za zachováním pořádku (Petrůšek 2017: 92–95). To ale nutně neznamená, že mladí lidé nepodporují vyjadřování názorů na veřejnosti. Z reportu Centra pro výzkum veřejného mínění měřící postoje občanů k demonstracím z ledna roku 2020 vyplývá, že mladí lidé ve věku do 30 let považují za důležité projevat své názory na veřejnosti. Mladí lidé jsou také mají více informací o protestech organizovaných spolkem Milion chviliek pro demokracii (cvvm 2020).

3. Metodologie

Záměrem práce je popsat participaci mladých lidí v České republice a jejich názory na politický systém. V práci jsou proto zkoumány individuální charakteristiky občanů se zaměřením na postoje občanů vůči politickému systému. V první části analýzy jsou zkoumány názory mladých lidí na politický systém, jejich spokojenost s fungováním režimu a hodnocení možností svého zapojení. Tyto popisné statistiky slouží k lepšímu pochopení dané situace. Poté je již analyzována míra participace mladých lidí, přičemž výzkumná otázka zní: „*Jaké způsoby politické participace preferují mladí lidé v České republice – jedná se o formální způsob participace, či neformální?*“ Kapitola nabízí také srovnání mezi generacemi, jelikož hledá odpovědi na výzkumnou otázku: „*Jak se liší participace mladých lidí napříč věkovými skupinami v ČR?*“ Za tímto účelem jsou využity kontingenční tabulky. Dále je za pomoci vícenásobné lineární regrese zkoumán vliv nezávisle proměnných důvěry v instituce a politické účinnosti na jednotlivé typy politické participace, přičemž tyto proměnné by měly být motivačním faktorem pro participaci. V této části analýzy jsou ověřovány hypotézy, které byly stanoveny na základě následujících předpokladů:

Důvěra v instituce se projevuje zejména u občanů, jež participují v rámci formální participace. Naopak lidé, kteří politickým institucím důvěřují méně, se spíše zapojí neformálními způsoby. Nedůvěra v instituce bývá spojována s protestními typy participace, ve kterých se občané vymezují vůči politickým elitám (Hooghe, Marien 2013: 134–135). První hypotéza zní: *Institucionální důvěra mladých lidí pozitivně souvisí s formální participací. Zároveň je však institucionální důvěra negativně spojena s neformální participací. Druhá hypotéza tudíž zní: Institucionální důvěra mladých lidí negativně souvisí s neformální participací.*

Druhou nezávisle proměnnou představuje politická účinnost neboli pocit občanů, že se mohou angažovat na veřejném dění. Politická účinnost se skládá ze dvou prvků, a to ze zhodnocení vlastních schopností podílet se na politice (vnitřní účinnost) a z pocitu, že občan může reálně ovlivnit politická rozhodnutí (vnější účinnost), tedy že politici reagují na aktivity občanů. Politická účinnost je v odborné literatuře považována za podstatný motivační prvek (Linek 2017: kapitola 6). Občané, kteří se domnívají, že

mohou ovlivnit politické výstupy, se angažují více než ti, kteří si v této oblasti dostatečně nedůvěřují a nemyslí si, že mohou něco změnit (Šerek, Macek 2010: 161). Třetí hypotéza zní: *Vyšší deklarovaná politická účinnost u mladých lidí pozitivně souvisí s oběma typy politické participace.*

V práci jsou využity data European Social Survey (ESS). Přínosem dotazníků je, že obsahuje množství otázek umožňující detailní analýzy, šetření se navíc opakuje v pravidelných intervalech napříč státy Evropské unie. V analytické části jsou použity data za Českou republiku z posledního výzkumného šetření z roku 2018. Soubor obsahuje 2377 respondentů, přičemž 423 respondentů je ve věku 18–30 let a 1954 je starší 31 let. V analýzách nejsou zahrnuti respondenti mladší 18 let a chybějící odpovědi. Pro popis postojů a názorů mladých lidí jsou využity kontingenční tabulky. Ve druhé části analýzy jsou pak vedle kontingenčních tabulek, ze kterých lze vyčíst míru participace a srovnání mezi věkovými skupinami, použity také regresní analýzy. Mnohonásobná lineární regrese popisuje vliv jednotlivých nezávisle proměnných na závisle proměnnou (Mareš, Rabušic, Soukup 2015: 353).

3.2. Proměnné

Politická participace: Participace je v dotazníku ESS měřena otázkou: „*Udělal(a) jste v posledních 12 měsících některou z následujících věcí?*“ Odpovědi zahrnují 8 položek: kontaktování politika, úředníka státní správy či místní samosprávy; práce v politické straně či aktivistické skupině; práce v jiné organizaci nebo sdružení; nošení či vystavění znaku/nálepky kampaně; podpis petice; účast na legální veřejné demonstraci; bojkot zboží; přidání nebo sdílení příspěvku o politice na sociálních sítích, blogu nebo emailem. Pro potvrzení teoretického dělení aktivit politické participace byla provedena faktorová analýza, respektive analýza hlavních komponent, z níž vyšly dva faktory. Výsledky tudíž ověřují, do jakých kategorií dané aktivity spadají. Výsledné dvě kategorie odpovídají dělení na formální a neformální politickou participaci. Následně byly otázky měřící formální participaci, stejně tak otázky měřící neformální participaci, spojeny do nové proměnné za pomoci vytvoření součtové škály. Nově vytvořené dichotomické proměnné nabývají hodnot 1 (občan vykonal danou aktivitu) a 0 (občan aktivitu nevykonal). Proměnná formální participace zahrnuje tři aktivity, a to kontaktování

politika či úředníka, práci v politické straně či aktivistické skupině a práci v jiné organizaci, zatímco proměnná neformální participace zahrnuje nošení odznaku kampaně, podpis petice, účast na demonstraci, bojkot zboží a přidání či sdílení příspěvku online. Takto vytvořené proměnné jsou dále využity v lineární regresi (Hooghe, Marien 2013; Vlachová, Lebeda 2006: 21). Typy politické participace jsou v modelech využity jako závislé proměnné.

Tabulka 2
Typy nevolební politické participace

	Faktor 1	Faktor 2
	Formální participace	Neformální participace
Kontaktování politika, úředníka státní správy či místní samosprávy	0,463	0,496
Práce v politické straně či aktivistické skupině	0,448	0,521
Práce v jiné organizaci nebo sdružení	0,477	0,489
Nošení či vystavění znaku/nálepky kampaně	0,682	-0,064
Podpis petice	0,719	-0,195
Účast na legální veřejné demonstraci	0,618	-0,273
Bojkot zboží	0,542	-0,341
Přidání nebo sdílení příspěvku o politice na sociálních sítích, blogu nebo emailem	0,584	-0,308
% Vysvětlení variance	33,50	13,56

Zdroj: ESS 2018

Poznámka: Faktorová analýza; rotace: varimax

Věk: Pro analýzu bylo nutné jasně definovat skupinu mladých lidí. Tato skupina obyvatel není v literatuře obecně jasně vymezena a autoři tak pracují s odlišným věkovým rozhraním. Někteří skupinu mladých lidí definují ve věku 18 až 24 let (Henn, Weinstein, Wring 2002), jiní kategorii rozšiřují až do věku 29 let (Norris 2004). Další autoři se svým výzkumem zaměřují také na dospívající mladé lidi (Quintelier 2007). Někteří autoři přicházejí také s přesnější definicí mladých lidí (Macek et al. 2018), když rozlišují

adolescenty neboli studenty středních škol (věk 16–19 let) a mladé dospělé (věk 20–26 let). V rámci této práce je skupina mladých lidí definována ve věkovém rozmezí 18 až 30 let. Přestože mezi takto poměrně široce vymezenou věkovou skupinou zajisté existují významné rozdíly, omezenost velikosti vzorku příliš neumožňuje dále tuto skupinu mladých lidí dělit a následně porovnávat (například studenty a mladé dospělé).

Institucionální důvěra: Respondenti odpovídali na sedm otázek, které se týkaly měření důvěry v instituce. V analýze je zahrnuto pět položek: důvěra českému parlamentu, právnímu systému, policii, politikům a politickým stranám. Odpovědi se nachází na deseti bodové škále, přičemž 0 odpovídá žádné důvěře a 10 naprosté důvěře. Pro popisné statistiky byla tato škála redukována na tři odpovědi (nedůvěra, ani důvěra, ani nedůvěra a důvěra). Stejně jako u politické participace byly otázky měřící institucionální proměnné podrobeny faktorové analýze. Všech pět položek spadá do jedné kategorie, která vysvětluje 74 % variance.

Politická účinnost: Proměnná politické účinnosti je v dotazníku měřena čtyřmi otázkami: „Do jaké míry byste řekl(a), že politický systém v České republice umožňuje lidem, jako jste vy, vyjádřit se k tomu, co dělá vláda?“ „Do jaké míry si myslíte, že jste schopný(á) mít aktivní roli ve skupině, která se zabývá politickými otázkami?“ „A jak moc byste řekl(a), že politický systém v České republice umožňuje lidem, jako jste vy, mít vliv na politiku?“ „A do jaké míry jste si jistý(á), že jste schopný(á) podílet se na politice?“ Odpovědi na všechny otázky se nachází na pětibodové škále, přičemž čím vyšší hodnota, tím spíše si respondenti myslí, že mohou ovlivnit politické dění. Tyto otázky byly rovněž podrobeny faktorové analýze, přičemž všechny spadají do jedné dimenze, která vysvětluje 63,7 % variance. Z výsledku analýzy tak vyplývá, že tyto čtyři otázky měří přesvědčení občanů o tom, zda mohou ovlivňovat politiku. Přestože se v rámci politické účinnosti rozlišují dva aspekty (vnější a vnitřní účinnost), které bývají zkoumány jednotlivě (například srovnání Šerek, Macek 2010: 161), pro následnou analýzu jsou vnímány jako jeden prvek, a to právě na základě redukce faktorů.

Do analýz vstupují také další proměnné²¹. V první části analýzy zkoumající postoje mladých lidí jsou využity otázky měřící zájem o politiku či spokojenost s ekonomickým a politickým systémem. V modelech jsou dále využity kontrolní

---

²¹ Podrobnější popis proměnných se nachází v příloze.

sociodemografické a socioekonomické proměnné jako pohlaví (žena = 0, muž = 1), dosažené vzdělání (celková délka studia) či ekonomická situace v domácnosti (hodnocení toho, zda celkový příjem domácnosti stačí k pohodlnému vyžití, či ne). Na základě teorie občanského voluntarismu je v analýze zahrnuta proměnná měřící sociální kontakt, jelikož četnost setkávání může ovlivňovat míru participace (Verba et al. 1995). Občanům se například nabízí nové možnosti zapojení, o kterých by se bez kontaktu s dalšími lidmi nemuseli dozvědět. Do analýzy je tak zahrnuta otázka měřící četnost kontaktu v rámci neformálních sítí (setkání s přáteli, příbuznými, kolegy).

4. Analytická část

V analytické části jsou nejprve analyzovány hodnoty a postoje mladých lidí vůči politickému systému, tedy zda se zajímají o politiku, jak jsou spokojeni s politickým systémem, jakým institucím důvěřují a jak hodnotí možnosti svého zapojení. Poté je analyzována míra participace mladých lidí. Mladí lidé jsou v těchto otázkách porovnáváni s respondenty ve věku 31 let a více. V poslední části analýzy je zkoumán vliv institucionální důvěry a politické efektivity na formální a neformální participaci. Za tímto účelem jsou analyzovány data ESS z roku 2018.

4.1. Postoje mladých lidí vůči politickému systému

Nejprve byl analýze podroben zájem o politické dění, jelikož tento postoj bývá vnímán jako jeden z podstatných prvků pro účast na veřejném dění. Pro aktivní podílení se na politice je zapotřebí alespoň minimálních zdrojů či motivace. Zájem o politiku tak vypovídá o tom, jestli občan upíná pozornost na politická témata. To souvisí s dalšími aspekty, jako je dohledávání informací, sledování médií či debaty o politických tématech s přáteli, čímž občan získává potřebné znalosti k případné participaci (Putnam 2000: 33–35). Z tabulky 3 vyplývá, že se více než polovina mladých lidí (54,8 %) ve věku od 18 do 30 let nezajímá o politické dění. Pouze malá část respondentů (8 %) se o politiku zajímá dle svých slov intenzivněji a 37 % se zajímá trochu. Většina mladých lidí tudíž nejvíce zájem o politická témata. Občané starší 31 let se o politické dění zajímají ve větší míře (20,6 %) a podíl těch, kteří se vůbec nezajímají, je oproti mladým lidem pouze 27 %. S rostoucím věkem tudíž stoupá zájem o politické dění.

Tabulka 3
Zájem o politiku v celé populaci
(v procentech)

	18–30 let	31 let a více
Vůbec ne	54,8	27
Jen trochu	37,1	52,5
Dost	7,1	18,1
Velmi	0,9	2,5

Zdroj: ESS 2018; N = 2371

Pokud se podíváme na to, jak jsou mladí lidé spokojeni se současnou situací, největší spokojenost dokládají s ekonomickou situací, přičemž spokojenost s ekonomickým stavem země dosahuje až 72 %. Také s fungováním demokracie je spokojena značná část mladých lidí (60,1 %). Nejnižší spokojenost se objevuje u spokojenosti s vládním výkonem (46,5 %). Spokojenost s demokratickým zřízením a ekonomikou tak zřejmě mladí lidé nepřipisují jako úspěch vládních činitelů. Co se týče srovnání s věkovou kategorií nad 31 let, tak mladí lidé deklarují větší spokojenost se všemi položkami. Tyto rozdíly jsou statisticky významné u všech zkoumaných otázek. Spokojenost se situací v zemi tudíž souvisí s věkem, přičemž spokojenost klesá s rostoucím věkem.

Tabulka 4
Spokojenost s ekonomickou situací, vládním výkonem a fungováním demokracie u celé populace (v procentech)

	Nespokojen		Ani spokojen, ani nespokojen		Spokojen	
	18–30	31+	18–30	31+	18–30	31+
Spokojenost s ekonomikou	14,3	20,8	13,56	13,3	72,1	65,9
Spokojenost s vládním výkonem	36,1	40,6	17,4	15,5	46,5	43,9
Spokojenost s demokracií	25,1	32,6	14,7	16	60,1	51,4

Zdroj ESS 2018; N = 2315

V tabulce 5 jsou shrnuty odpovědi občanů, jak důvěřují jednotlivým institucím. Z vybraných institucí důvěřuje největší procento mladých lidí policii (65,7 %) a právnímu systému (59 %), naopak nejnižší důvěru u mladých lidí vzbuzují politici (23,9 %) a politické strany (24,9 %). Poněkud vyšší důvěra než u politických stran se projevuje u vlády (34,7 %). Ve srovnání s věkovou skupinou 31 let a více mladí lidé deklarují vyšší důvěru, přičemž tyto rozdíly jsou patrné u všech pozorovaných institucí, avšak pouze u důvěry v právní systém jsou tyto rozdíly statisticky významné.

Respondenti také byli dotazováni na to, zda mají k nějaké z politických stran bližší vztah než k jiným. Z celkového počtu 418 mladých respondentů odpovědělo kladně 99 z nich (23,7 %), zatímco téměř 76,3 % dotázaných necítí blízkost k žádné straně. U skupiny lidí nad 31 let na tuto otázku odpovědělo kladně až 42,8 % respondentů. S rostoucím věkem se navyšuje počet lidí, kteří cítí blízkost k některé z politických stran. Z výsledků tak lze usoudit, že mladí lidé nemají pozitivní vztah k politickým stranám a neztotožňují se s nimi. Avšak skepse panuje napříč společnostmi, jelikož většina občanů nedůvěřuje politikům, politickým stranám ani vládě.

Tabulka 5
Důvěra v jednotlivé instituce u celé populace
(v procentech)

	Nedůvěřuje		Ani nedůvěřuje, ani důvěřuje		Důvěřuje	
	18–30	31+	18–30	31+	18–30	31+
Důvěra ve vládu	43,5	54,2	21,7	17,1	34,7	28,8
Důvěra v politiky	59,4	65,5	16,6	14,6	23,9	19,9
Důvěra v politické strany	60,1	66,6	15,1	14,2	24,9	19,2
Důvěra v právní systém	29,5	39,5	11,5	15,1	59	45,4
Důvěra v policii	22,9	28,3	11,4	14,8	65,7	56,9

Zdroj: ESS 2018; N = 2307

Tabulky 6 a 7 vypovídají o pocitech politické účinnosti respondentů, tedy o jejich názorech na to, zda jim systém umožňuje angažovat se v politických otázkách a jak hodnotí své schopnosti pro zapojení se do politického systému. Z tabulky 6 lze vyčíst, že většina mladých lidí si nemyslí, že jim politický systém umožňuje vyjádřit se k činnosti vlády a ovlivňovat politická rozhodnutí. Pouze jednotky procent mladých lidí si myslí, že jim to je umožněno. Situace je podobná také u lidí starších 31 let. Okolo 30 % respondentů v obou věkových skupinách zvolilo kategorii trochu. Avšak většina občanů si nemyslí, že jim politický systém umožňuje participovat.

Tabulka 6

**Systém umožňuje mít vliv na politické otázky a vyjádřit se nim u celé populace
(v procentech)**

	Ne		Trochu		Ano	
	18–30	31+	18–30	31+	18–30	31+
Systém umožňuje vyjádřit se	53,9	56,9	36,1	33,7	10	9,4
Systém umožňuje mít vliv	65,6	70,3	30,2	24,8	4,2	4,9

Zdroj: ESS 2018; N = 2285

V tabulce 7 je znázorněno sebehodnocení respondentů, respektive jejich schopností aktivně se podílet na politických činnostech. Až 86 % mladých lidí si nemyslí, že jsou k tomu dostatečně způsobilí. Podobné hodnoty však vykazují také respondenti starší 31 let. Lze tak shrnout, že čeští občané si nemyslí, že je politický systém nastavený tak, aby se do něj mohli zapojit a ani si nemyslí, že k tomu mají dostatečné schopnosti.

Tabulka 7

**Schopnost podílet se na politice u celé populace
(v procentech)**

	Ne		Trochu		Ano	
	18–30	31+	18–30	31+	18–30	31+
Mohu hrát aktivní roli ve skupině	81,3	80,1	14,7	16,1	4,1	3,8
Schopnost podílet se na politice	86,4	85,7	10,1	11,1	3,5	3,1

Zdroj: ESS 2018; N = 2261

Z popisných statistik tudíž vyplývají zjištění, že se mladí lidé příliš nezajímají o politické dění, nedůvěřují politickým stranám, politikům a vládě a nemyslí si, že jim systém umožňuje ovlivnit politické výstupy. Jednou z příčin těchto názorů může být fakt, že se politické elity zaměřují především na problémy občanů ve středním věku a témata, která mladé lidi zajímají více, nejsou ve středu dění (Henn, Weinstein, Wring 2002; Quintelier 2007). Pro mladé lidi může být také obtížné ztotožnit se s programem či ideologií politických stran. Pro mladé lidi může být také problém překonat jistou averzi a nedůvěru vůči politickým stranám, která v České republice obecně panuje (Linek et al. 2017: 199–200; Macek et al. 2018: 5–6). Výsledky analýz totiž ukazují, že tyto pocity odcizení jsou přítomny napříč společnostmi. Projevuje se to zejména v otázkách měřící politickou účinnost, přičemž čeští občané si nemyslí, že jim systém umožňuje vyjádřit se a své schopnosti podílet se na politice hodnotí jako nedostatečné.

Nízký zájem o politiku spolu s nedůvěrou vůči politickým stranám a nízkou deklarovanou politickou účinností mohou ovlivňovat míru participace. Jak dokládá publikace vycházející z dat mezinárodní studie Catch-Eyou, pasivita mladých lidí je výsledkem jejich apatie neboli nezájmu o politické problémy. V rámci zkoumaných zemí²² je apatie nejvyšší u mladých Čechů. Také pocit odcizení, který odráží nedůvěru v politické instituce a nízkou politickou účinnost, je u mladých lidí v České republice jeden z nejvyšších v rámci zkoumaných zemí (Dahl et al. 2018). Nezájem o politiku tak může vést k neúčasti mladých lidí na politických procesech. V jaké míře jsou mladí lidé v České republice aktivní? Jaké aktivity politické participace vykonávají? Pro zodpovězení těchto otázek je v následující části analyzována míra politické participace v celé společnosti. Dále je zkoumán vztah institucionální důvěry a politické účinnosti na formální a neformální participaci. Účelem je zjistit, jaký mají tyto proměnné vliv na jednotlivé typy participace.

---

²² V článku byly zkoumány země: Česká republika, Estonsko, Německo, Řecko, Itálie, Portugalsko, Švédsko, Velká Británie. Vysoká míra apatie se kromě České republiky objevuje také v Itálii, avšak i v ostatních zemích kromě Velké Británie je míra apatie vysoká (Dahl 2018: 290).

4.2. Analýza politické participace

Jak se angažují mladí lidé? A jaké aktivity politické participace preferují? Z tabulky 6 vyplývá, že nejčastějšími aktivitami, které mladí lidé vykonávají, jsou přidání či sdílení příspěvku online (23,2 %) a podpis petice (taktéž 23,2 %). Mezi další nejčastěji vykonávané činnosti patří bojkot zboží (15,6 %), účast na legální demonstraci (13,7 %) a nošení odznaku kampaně (11,4 %). Naopak nejméně častou aktivitou je práce pro politickou stranu (2,1 %). Tuto činnost vykonalo pouze 9 lidí z celkového počtu 422 respondentů. Také ostatní aktivity označované jako formální participace nejsou mezi mladými lidmi příliš běžné. Z analýzy tudíž vyplývá, že pokud mladí lidé angažují, tak převážně v rámci neformální participace.

Tabulka 6

Aktivity politické participace u celé populace (v procentech)

		18–30 let		31 let a více	
		Ano	Ne	Ano	Ne
Formální	Kontaktování politiků či úředníků	8,5	91,5	14,7	85,3
	Práce pro politickou stranu	2,1	97,9	4,1	95,9
	Práce pro organizaci	4,3	95,7	10,5	89,5
Neformální	Nošení odznaku	11,4	88,6	6,9	93,1
	Podpis petice	23,2	76,8	19,5	80,5
	Demonstrace	13,7	86,3	8,6	91,4
	Bojkot zboží	15,6	84,4	14,9	85,1
	Sdílení příspěvku online	23,2	76,8	14	86

Zdroj ESS: 2018; N = 2350

Pokud se podíváme na to, jak se liší míra a forma participace mezi mladými lidmi a ostatními generacemi, tak mezi skupinami nejsou výrazné rozdíly. Čeští občané jsou celkově pasivní a procenta těch, kteří danou aktivitu nevykonali, se pohybuje v rozmezí 77–98 %. Objevují se však rozdíly mezi jednotlivými aktivitami. Statistické významné rozdíly mezi věkovými skupinami se ukazují u činností: kontaktování politiků, práce pro organizaci, nošení odznaku, demonstrace a sdílení příspěvku online. V těchto případech je p-hodnota menší než 0,05, mezi věkovými skupinami tak existují významné rozdíly.

Jednotlivé formy politické participace tudíž souvisejí s věkem. Starší generace se zapojují častěji v rámci formálních aktivit (kontaktování politiků, práce pro organizaci), zatímco mladí lidé v rámci neformálních činností (nošení odznaku kampaně, účast na demonstraci, sdílení příspěvku online). U zbylých činností, jakými jsou práce pro politickou stranu, bojkot zboží a podpis petice, nejsou mezi věkovými skupinami výrazné rozdíly a jak mladí lidé do 30 let, tak občané ve věku nad 31 let se těchto aktivit účastní v podobné míře.

Pro zjištění vlivu jednotlivých nezávisle proměnných na formální a neformální politickou participaci byla využita vícenásobná lineární regrese²³. Nejprve byl analyzován vzorek celé populace²⁴. Z výsledku analýzy poněkud překvapivě vyplývá, že institucionální důvěra je negativně spojena nejenom s neformální participací, ale také s formální participací. Vysoká institucionální důvěra zřejmě může v případě formální participace vést k pasivitě. Občané důvěřující politickému systému zřejmě mohou nabývat pocitu, že není potřeba se angažovat. Dalším možným vysvětlením negativního vztahu institucionální důvěry k formální participaci je fakt, že se tato proměnná váže na další aspekty, jako je například spokojenost s vládním výkonem. V důsledku celkového pozitivního vnímání systému pak občané nepocítují nutnost participovat (Gamson 1968, citace převzata z Šerek, Macek 2010: 161). Naproti tomu politická účinnost je pozitivně spjata s oběma typy participace a zároveň se jedná o proměnnou s nejsilnějším vlivem na jednotlivé formy participace. Pro participaci je tudíž podstatný pocit, že občané mohou ovlivnit politické výstupy a že k tomu mají dostatečné schopnosti.

Výsledky dále ukazují, že zájem o politické dění pozitivně ovlivňuje oba typy participace, přičemž u obou forem jsou hodnoty velmi podobné (u formální participace nabývá *B* hodnot 0,149, u neformální participace pak 0,148). Tyto výsledky jsou v souladu s mnohými výzkumy, které zájem o politiku považují za podstatný jev pro angažovanost (Putnam 2000). Pozitivní vztah k neformální participaci má také věk, naproti tomu u formální participace je tento vztah negativní. Mladí lidé se tudíž angažují v rámci neformálních aktivit, zatímco u formální participace převažují starší generace. Toto zjištění je v souladu s předchozí analýzou míry participace (viz tabulka 6). Výsledky také ukazují, že vyšší vzdělání má pozitivní vliv na oba typy participace, avšak pouze u neformální participace jsou hodnoty statisticky významné.

---

²³ Jednotlivé korelace mezi proměnnými ukazují, že nedochází k vzájemným vysokým korelacím neboli multikolinearitě, jelikož hodnoty nejsou větší než 0,8 (Mareš, Rabušic, Soukup 2015: 355)

²⁴ Do analýzy nebyli zahrnuti mladí lidé pod 18 let.

Sociální kontakt s přáteli sice pozitivně ovlivňuje oba typy participace, ale vztah je velmi slabý. Malé rozdíly lze pozorovat také mezi muži a ženami. Ženy participují častěji v rámci neformální participace, přestože vztah není příliš silný (0,083, je statisticky významný). Spokojenost s ekonomickou situací domácnosti má zanedbatelný vliv na formy participace, jelikož míra koeficientu *B* je velmi slabá.

Tabulka 7

Faktory ovlivňující nevolební politickou participaci u celé populace

	Model I	Model II
	Formální participace	Neformální participace
Institucionální důvěra	-0,077**	-0,110***
Politická účinnost	0,263***	0,237***
Věk (1 = 18–30 let)	-0,020	0,105***
Pohlaví (1 = Muž)	-0,034	-0,083***
Vzdělání	0,034	0,096***
Zájem o politiku	0,149***	0,148***
Sociální kontakt	0,011	0,016
Ekonomická situace domácnosti	-0,004	-0,001
R ²	0,116	0,122

Zdroj: ESS 2018

N = 2173

Statistická signifikance: *p <0,05; ** <0,01; *** p <0,001

Zobrazené hodnoty: standardizovaný koeficient *B*

Modely III a IV znázorněné v tabulce 8 ukazují vliv institucionální důvěry a politické účinnosti u skupiny mladých lidí. U obou forem politické participace je účinek institucionální důvěry negativní, přičemž silněji se tento vztah projevuje u neformální participace. Negativní vztah u formální participace tak není v souladu s první hypotézou, která předpokládala opačný vztah. Stejně jako v předchozích modelech by se dal tento jev vysvětlit tím, že vysoká důvěra nemusí být vždy motivačním faktorem pro formální participaci. Negativní vliv institucionální důvěry u neformální participace zřejmě vysvětluje protestní motivací občanů k zapojení a toto zjištění podporuje druhou hypotézu. V souladu s třetí hypotézou je také deklarovaná politická účinnost, která je

pozitivně spojena s oběma typy politické participace, přičemž stejně jako v předchozích dvou modelech se jedná o jeden z nejsilnějších jevů.

Pozitivní vliv na oba typy participace má také zájem o politiku, což se projevvalo i v předchozích modelech. Silněji se tento vztah projevuje u neformální participace (0,312). Zájem o politiku se tudíž jeví jako důležitý prvek pro angažovanost občanů. Co se týče vzdělání, tak jeho vyšší dosažená úroveň má pozitivní vztah s neformální participací, avšak tento vztah je velmi slabý (0,023). Z výsledků dále vyplývá, že se v rámci neformální participace zapojují více ženy (jelikož hodnota *B* koeficientu je záporná 0,094), zatímco v rámci formální participace spíše muži. Tento vztah je však velmi slabý (0,011). Sociální kontakt stejně tak jako hodnocení ekonomické situace domácnosti mají pozitivní vliv na obě formy participace. Vztah ekonomické situace domácnosti je statisticky významný pouze u neformální participace.

Tabulka 8

Faktory ovlivňující nevolební politickou participaci u mladých lidí

	Model III	Model IV
	Formální participace	Neformální participace
Institucionální důvěra	-0,100	-0,179
Politická účinnost	0,307*	0,206
Vzdělání	-0,081	0,023
Pohlaví (1 = Muž)	0,011	-0,094
Zájem o politiku	0,190	0,312*
Sociální kontakt	0,056	0,092
Ekonomická situace domácnosti	0,137	0,283*
R ²	0,081	0,213

Zdroj: ESS 2018, pouze věk 18-30 let

N = 373

Statistická signifikance: *p <0,05; ** <0,01; *** p <0,001

Zobrazené hodnoty: standardizovaný koeficient *B*

4.3. Shrnutí výsledků

Z výsledků jednotlivých analýz vyplývá, že mladí lidé v České republice jsou poměrně skeptičtí vůči politikům a politickým stranám. Přestože hodnotí pozitivně fungování demokracie a ekonomickou situaci, nejsou spokojeni s výkonem vlády a nedůvěřují politickým institucím, respektive politikům, politickým stranám a vládní činitelům, větší důvěře se naopak těší policie či soudní systém. Mladí lidé tak zřejmě oddělují celkové fungování systému od vládního výkonu, jenž hodnotí poměrně kriticky. Tyto postoje mohou souviset s všeobecně kritickým pohledem českých občanů na politické reprezentanty, jelikož podobné hodnoty se objevují napříč společnostmi (Linek et al. 2017).

Skepse vůči politice se projevuje také u vykonávaných aktivit politické participace. Pokud se mladý člověk účastní politického dění, tak zejména v rámci neformálních činností, jež jsou obecně protestního charakteru. Odpověď na výzkumnou otázku: „*Jaké způsoby politické participace preferují mladí lidé v České republice – jedná se o formální způsob participace, či neformální?*“ proto zní, že mladí lidé vykonávají převážně neformální činnosti. Jedná se zejména o podpis petice či aktivity v internetovém prostředí. Avšak také ostatní aktivity neformální participace, jakými jsou bojkot zboží, účast na demonstraci či nošení odznaku, jsou činnosti, které vykonalo značné procento mladých lidí. Naproti tomu aktivity spadající do kategorie formální participace využily pouze jednotky mladých lidí. Pokud se zaměříme na mezigenerační srovnání, pak jsou odlišnosti mezi generacemi patrné zejména při srovnání četnosti aktivit formální a neformální participace. Odpověď na druhou výzkumnou otázku: „*Jak se liší participace mladých lidí napříč věkovými skupinami v ČR?*“ tak zní, že mladí lidé častěji než starší generace využívají online aktivity, nošení odznaku nebo se více účastní demonstrací, zatímco starší generace jsou aktivnější ve formálních aktivitách, jako je kontaktování politiků či práce pro organizaci. Tyto závěry potvrzují zjištění mnoha českých i zahraničních odborníků, kteří ve svých analýzách dochází k tomu, že se mladí lidé angažují převážně v neformálních aktivitách (Macek et al. 2018; Norris 2004; Petrušek 2017; Soler i Martí, Ferrer-Fons 2015).

Obecně však lze shrnout, že nejčastějším projevem českých občanů je pasivita. Nutně to však nemusí znamenat problém. Nelze totiž předpokládat, že se budou na politice podílet všichni občané, potřebné však je, aby k tomu měli dostatečné podmínky. Pokud se občan neúčastní na politických procesech jednoduše proto, že necítí tuto potřebu, jedná

se o legitimní postoj (Amná, Ekman 2012). Jestliže se však občané neúčastní na politice z důvodů odcizení od politiky, nedůvěry vůči politickému systému nebo protože si myslí, že politické dění stejně nemohou ovlivnit, může to představovat potencionální problém. To také naznačují výsledky postojů mladých lidí. Většina mladých lidí se o politické dění nezajímá, zastává značně rezervovaný postoj vůči politickým stranám, a co je také podstatné, nemyslí si, že jim systém umožňuje vyjadřovat se k politickým otázkám. Mladí lidé také své schopnosti účastnit se na politickém dění nehodnotí příznivě, jelikož přes 80 % z nich si nemyslí, že jsou schopni podílet se na politických procesech. Z regresní analýzy přitom vyplývá, že pocit politické účinnosti je podstatným prvkem pro angažovanost v obou typech politické participace. Nízký deklarovaný pocit politické účinnosti u mladých lidí tak může být jedním z důvodů pro neúčast na politickém dění (Macek et al. 2017: 7). Také ze studie (Šerek, Macek 2010) zkoumající motivace mladých lidí pro účast na politickém dění vyplývá, že právě politická účinnost je jedním z podstatných prvků. Pociťovaná nízká míra politické účinnosti tak může představovat překážku pro účast na politickém dění.

Co se týče stanovených hypotéz, tak první hypotéza: *Institucionální důvěra mladých lidí pozitivně souvisí s formální participací* nebyla potvrzena. Vyšší pocit institucionální důvěry není nutně motivačním prvkem, ale naopak může vést k pasivitě. Přestože je žádoucí, aby občané důvěřovali politickým institucím, není to zárukou vyšší angažovanosti. Důvěra se může pojit s dalšími faktory jako spokojenost se současným systémem a občané tak nemusí cítit potřebu angažovat se. Spokojený občan přichází o motivaci participovat, jelikož neshledává důvod k tomu aktivně se zapojovat a ovlivňovat situaci (Gamson 1968, citace převzata z Šerek, Macek 2010: 161; Hooghe, Marien 2013: 134).

Druhá hypotéza: *Institucionální důvěra mladých lidí negativně souvisí s neformální participací* je pak v souladu se zjištěními. V rámci neformální participace se u mladých lidí potvrdil negativní vliv důvěry na tento typ participace. V tomto případě může nedůvěra v instituce motivovat mladé lidi k zapojení se do protestních činností, jež se mnohdy vymezují vůči tradičním politickým elitám (Hooghe, Marien 2013: 135). Nedůvěra či nespokojenost s politickými elitami je v tomto případě motivačním prvkem pro zapojení (Norris 1999).

Výsledky analýzy politické účinnosti jsou v souladu s třetí hypotézou: *Vyšší deklarovaná politická účinnost mladých pozitivně souvisí s oběma typy politické participace*. Politická účast má ve všech proměnných nejsilnější pozitivní vliv na oba

typy participace. Pokud si mladí lidé myslí, že jim systém umožňuje vyjádřit se k politickým otázkám a že jejich schopnosti jsou dostatečné k tomu, aby se mohli zapojit, budou zřejmě participovat. Problémem však je, že deklarovaná politická účinnost mezi mladými lidmi je v České republice velice nízká, což má negativní dopad na participaci (Macek et al. 2017). Témata nízké politické účinnosti, vysokého nezájmu o politické dění a odcizení se od politických představitelů představují podněty k dalšímu zamyšlení.

Možným řešením, jak zvýšit politickou účinnost mladých lidí, je navýšení jejich pocitu sebevědomí ve vyjadřování, v orientaci v politických tématech a také vědomí, že jejich názory budou vyslyšeny. V rámci školství by tak měl být kladen větší důraz na interakci mezi žáky, studenty a učiteli. Aktivní zapojení žáků do výuky a rozvíjení diskuzí v rámci vyučování může napomoci zvýšit sebevědomí mladých lidí v daných oblastech²⁵. Také důraz na občanské vzdělávání může přispět k větší informovanosti mladých lidí (obcanskevzdelavani.cz). To však může potencionálně řešit pouze část problému, jelikož změna školství zasáhne pouze žáky a studenty.

Z výsledků analýz je zřejmé, že psychologické motivace, mezi které patří institucionální důvěra a politická účinnost mají podobný vliv jak na mladé lidi, tak na občany starší 31 let. Tato zjištění odpovídají teorii občanského voluntarismu, který jako jeden z hlavních zdrojů pro participaci uvádí právě psychologické zapojení (Verba et al. 1995). Hodnoty a postoje občanů jsou tudíž podstatné pro jejich zapojení do politických procesů. V odlišném kontextu však tyto názory mohou mít opačný vliv, jelikož se objevují i studie s pozitivním vlivem institucionální důvěry na neformální participaci (Hooghe, Marien 2013). Jednotlivé postoje tak můžou působit oběma směry. Politická participace je tudíž ovlivňována mnohými proměnnými, které je při výzkumu politické participace potřeba zohledňovat.

---

²⁵ Z výsledků rozhovorů vedených v rámci projektu Catch-Eyou vyplývá, že ani navýšení možností pro zapojení studentů nutně neznamená vyšší angažovanost těch, kteří jsou pasivní. Přesto se však školám, které umožňují studentům projevovat své názory a zapojovat se do rozhodování na škole, částečně daří zvyšovat zájem studentů a jejich informovanost o politických tématech (Macek et al. 2017: 9).

Závěr

Existují různé způsoby, jak mohou občané ovlivnit politická rozhodnutí. Vedle účasti na volebním procesu se mohou lidé angažovat také v rámci nevolebních aktivit. Občané mohou kontaktovat politické zástupce, podepsat petici, účastnit se demonstrací nebo sdílet či komentovat příspěvky na sociálních sítích. Tyto aktivity jsou označovány za nevolební politickou participaci. Jelikož se postupem času rozvíjí činnosti, pomocí kterých mohou občané vyjadřovat své požadavky a ovlivňovat politické výstupy, odborníci zavádějí různá dělení aktivit politické participace. Jedním z nich je řazení činností do dvou kategorií, a to formální a neformální politické participace. Do první kategorie spadají tradiční způsoby zapojení, jakými jsou například kontaktování politiků či dobrovolná práce pro politickou stranu. Kategorie neformální participace pak obsahuje činnosti, které nejsou přímo spjaté s politickými stranami a které bývají označovány také jako protestní. Jedná se například o podpis petice, účast na demonstraci, nošení odznaku kampaně nebo aktivity v internetovém prostředí.

Jedním z témat politické participace je výzkum participace mladých lidí neboli v jaké míře jsou mladí lidé aktivní a jaké činnosti preferují. Odborníci se také zabývají motivací mladých lidí pro účast na politickém dění a faktory, jež je od politické účasti odrazují. Předmětem výzkumů proto není jen celková míra participace, ale také hodnoty a postoje, které mladí lidé zastávají. Účast na politickém dění ovlivňuje zájem o politiku, důvěra v instituce či pocit, že občan je schopen ovlivnit politické výstupy a že k tomu má dostatečné schopnosti (neboli politická účinnost).

Záměrem práce bylo popsat nevolební politickou participaci mladých lidí v České republice s ohledem na jejich postoje vůči politickému systému. V práci tak byla zkoumána nejenom angažovanost mladých lidí, ale analýzám byly podrobeny také proměnné měřící spokojenost mladých lidí s fungováním demokratického režimu, důvěru v instituce či hodnocení jejich možností k participaci. Za tímto účelem byla využita data z mezinárodního výzkumného šetření European Social Survey, která byla analyzována ve statistickém programu SPSS. Výsledky popisných statistik vycházejí z kontingenčních tabulek.

Z analýz vyplývá, že většina mladých lidí se nezajímá o politické dění, značná část mladých lidí také nedůvěřuje institucím spojených s politickými reprezentanty jako jsou politici, politické strany a vláda. Mladí lidé si navíc nemyslí, že jim systém umožňuje

vyjádřit se a mít vliv na politické dění a také nehodnotí své schopnosti pro zapojení v politice jako dostatečné. Mladí lidé však vykazují spokojenost s ekonomickou situací v zemi a také s fungováním demokracie. To se však nepromítá do hodnocení vládního výkonu, jelikož s ním není spokojena většina mladých respondentů. Lze tak shrnout, že mladí lidé jsou vůči politickému systému poměrně skeptičtí. Podobné názory se však objevují v celé populaci a pocity nedůvěry a odcizení se projevují napříč věkovými skupinami.

Co se týče angažovanosti mladých lidí, převažují aktivity neformální participace. Odpověď na výzkumnou otázku: „*Jaké způsoby politické participace preferují mladí lidé v České republice – jedná se o formální způsob participace, či neformální?*“, tedy zní, že se mladí lidé angažují zejména v rámci neformální participace. Nejčastějšími vykonávanými aktivitami jsou přidání či sdílení příspěvku online a podpis petice. Naopak mladí lidé téměř nevyužívají tradičních neboli formálních aktivit, jakými jsou práce pro politickou stranu či kontaktování politiků a úředníků. Právě aktivity formální participace jsou častější u občanů starších 31 let. Odpověď na druhou výzkumnou otázku: „*Jak se liší participace mladých lidí napříč věkovými skupinami v ČR?*“ je, že zatímco mladí lidé častěji nosí odznak kampaně, účastní se demonstrací a sdílí příspěvky na internetu, starší lidé častěji kontaktují politiky a vykonávají práci pro organizaci.

Cílem práce také bylo za pomoci lineární regrese analyzovat vliv institucionální důvěry a politické účinnosti na jednotlivé formy participace. Předpoklad, že institucionální důvěra pozitivně souvisí s formální participací, tedy že se jedná o motivační prvek pro účast v institucionální sféře, se nepotvrdil. První hypotéza: *Institucionální důvěra mladých lidí pozitivně souvisí s formální participací*, proto byla zamítnuta. Občan, který silně důvěřuje politickým institucím, může nabývat pocitu, že není potřeba se angažovat. Přichází totiž o motivaci změnit danou situaci. Naopak druhá hypotéza: *Institucionální důvěra mladých lidí negativně souvisí s neformální participací*, byla potvrzena. Nedůvěra v politické instituce tudíž motivuje občany k tomu snažit se ovlivnit veřejné dění pomocí neformálních aktivit.

Třetí hypotéza: *Vyšší deklarovaná politická účinnost u mladých lidí pozitivně souvisí s oběma typy politické participace* byla taktéž potvrzena. Tato proměnná patří mezi jeden z nejsilnějších jevů ovlivňujících jednotlivé formy politické participace. Politická účinnost je tudíž motivačním prvkem pro participaci. Pokud si občan myslí, že mu není umožněno ovlivňovat politická rozhodnutí a nemyslí si, že je k tomu způsobilý, zůstane spíše pasivní. V tomto ohledu je vhodné připomenout výsledky analýz míry

politické účinnosti, přičemž většina mladých lidí si nemyslí, že jim politický systém umožňuje vyjádřit se k politice. Většina mladých občanů si také nemyslí, že mají dostatečné schopnosti k tomu být aktivní v politických otázkách. Podobné výsledky se však objevují napříč společnostmi. Pasivita českých občanů tak může souviset právě s nízkým pocitem politické účinnosti.

Diplomová práce poskytuje ucelený pohled na participaci mladých lidí v České republice a také shrnuje názory mladých na politickou situaci v zemi. Z analýz vyplývá závěr, že čeští občané jsou obecně poměrně pasivní a politický systém vnímají kriticky. Jejich nespokojenost se však neprojevuje zvýšenou snahou ovlivnit systém pomocí participace, ale spíše pasivitou či rezignací. V práci je také věnována značná pozornost samotnému konceptu politické participace, rozšiřování aktivit participace do neformálních sfér, problematice dělení činností politické participace do kategorií či vliv hodnot a postojů na míru a formu participace. Teoretická část také obsahuje popis možných důvodů pro (ne)účast na politickém dění u mladých lidí a závěry výzkumů politické participace v České republice. Záměrem práce tudíž je přispět do debaty o participaci mladých lidí.

Limity práce spočívají zejména v tom, že jsou v práci analyzována data pouze za Českou republiku a za jedno časové období. Data tudíž mohou být ovlivněna událostmi, které se v daném období odehrály. Výsledky analýz pouze za Českou republiku pak neumožňují vztáhnout závěry na obecnější rovinu. Avšak cílem práce bylo popsat situaci v České republice, k čemuž jsou data vhodná. Dalším omezením dat je redukováný vzorek mladých lidí, kvůli kterému nemusí být zachyceny tak silné efekty jako u většího zastoupení celé populace. Pro následný výzkum by proto bylo vhodné zahrnout do analýz data za více let a detailněji prozkoumat vztahy jednotlivých proměnných, které ovlivňují participaci. Přestože existuje nespočet studií, které se zaměřují na analýzu vztahu hodnot a postojů k participaci, v českém kontextu se těchto studií objevují méně. Je zde proto prostor pro další výzkum participace mladých lidí v českém prostředí. Čeští autoři však přicházejí s podnětnými závěry a při svém výzkumu využívají různé metody. Zejména vedení osobních rozhovorů s respondenty obohacuje data z běžných dotazníkových šetření o hodnotné postřehy o motivacích mladých lidí a nástrahách, které pro ně politická participace představuje.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá nevolební politickou participací mladých lidí v České republice. Cílem práce bylo popsat, jaké názory na politický systém mladí lidé zastávají a jaké formy politické participace preferují. Výsledky práce ukazují, že mladí lidé zastávají poměrně skeptický postoj vůči politice, jelikož nedůvěřují politickým institucím, příliš se nezajímají o politické dění a nemyslí si, že mohou ovlivnit politické výstupy. Mladí lidé tak jsou většinou pasivní, a pokud se angažují, tak v rámci neformálních aktivit. Záměrem práce také bylo analyzovat vliv institucionální důvěry a politické účinnosti na jednotlivé formy politické participace. Z výsledků vyplývá, že důvěra v instituce není motivačním prvkem pro účast ve formální participaci, ale vede k pasivitě. U neformální participace je vliv institucionální participace negativní, nedůvěra tudíž motivuje mladé lidi k účasti v rámci protestních aktivit. Politická účinnost pozitivně souvisí s oběma typy participace a jedná se o jeden z nejsilnějších faktorů ovlivňující participaci.

Klíčová slova: nevolební politická participace, formální participace, neformální participace, mladí lidé, politická důvěra, politická účinnost

Abstract

This diploma thesis deals with the topic of non-electoral political participation of young people in the Czech Republic. The main objective is to describe their opinion on the political system and what forms of political participation they prefer. The results show that young people do not trust political institutions and they do not think that they can influence political outcomes. Thus, young people are mostly passive and, if they get involved, it is mainly in informal activities. The aim of the work was also to analyse the influence of institutional trust and political efficacy on various forms of political participation. The results show that political trust is negatively associated with formal participation and also with informal participation. On the contrary, political efficacy is positively related to both types of participation and is one of the strongest factors influencing participation.

Key words: non-electoral political participation, formal participation, informal political participation, young people, political trust, political efficacy

Literatura

Amnå, Erik, Joakim Ekman. 2012. „Political Participation and Civic Engagement. Towards a New Typology.“ *Human Affairs* 22: 283–300.

Amnå, Erik, Joakim Ekman. 2014. „Standby citizens: Diverse faces of political passivity.“ *European Political Science Review* 6 (2): 261-281.

Barnes, Samuel Henry, Max Kaase. 1979. *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. Thousand Oaks: Sage.

Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren E. Miller, Donald E. Stokes. 1960. *The American Voter*. New York: John Wiley.

Cammaerts, Bart, Michael Bruter, Shakuntala Banaji, Sarah Harrison, Nick Anstead. 2014. „The Myth of Youth Apathy: Young Europeans. Critical Attitudes Toward Democratic Life.“ *American Behavioral Scientist* 58 (5): 645–664.

Císař, Ondřej. 2008. *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: CDK.

Císař, Ondřej, Jiří Navrátil, Kateřina Vráblíková. 2011. „Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí.“ *Sociologický časopis* 47 (1): 137–167.

Dalton, R. J. 2017. *The participation gap: Social status and political inequality*. Oxford: Oxford University Press.

Dahl, Viktor, Erik Amnå, Shakuntala Banaji, Monique Landberg, Jan Šerek, Norberto Ribeiro, Mai Beilmann, Vassilis Pavlopoulos, Bruna Zani. 2018. „Apathy or alienation? Political passivity among youths across eight European Union countries.“ *European Journal of Developmental Psychology* 15 (3): 284–301.

van Deth, Jan W. 2001. „Studying Political Participation: Towards a Theory of Everything?“ Příspěvek na workshopu *European Consortium for Political Research*. Grenoble. 6 – 11. 4. 2001

van Deth, Jan W. 2014. „A Conceptual Map of Political Participation.“ *Acta Politica* 49 (3): 349–367.

Gamson, William A. 1968. *Power and Discontent*. Homewood: Dorsey Press.

Henn, Matt, Mark Weinstein, Dominic Wring. 2002. „A generation apart? Youth and political participation in Britain.“ *The British Journal and Politics and International Relations* 4 (2): 167–192.

Henn, Matt, Nick Foard. 2012. „Young people, political participation and trust in Britain.“ *Parliamentary Affairs* 65 (1): 47–67.

Hooghe, Marc, Sofie, Marien. 2013. „A Comparative Analysis of the Relation Between Political Trust and Forms of Political Participation in Europe.“ *European Societies* 15 (1): 131–152.

Horvath, Anna, Giulia, Paolini. 2013. „Political Participation and EU Citizenship: Perceptions and Behaviours of Young People.“ *Report EACEA* (online). Dostupné z : <https://pdfs.semanticscholar.org/198c/d114a8277e158700c2c0b1bc6f4ddf1c9aa4.pdf?ga=2.36720736.1175769636.1587638332-1627084076.1587638332> (23. 4. 2020)

Inglehart, Ronald. 1971. „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies.“ *American Political Science Review* 65(4): 991–1017.

Inglehart, Ronald, Christian, Welzel, 2005. *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.

Kaase, Max, Alan, Marsh. 1979. „Political Action: A Theoretical Perspective.“ Pp. 27 in Samuel Barnes, Max Kaase eds. *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*. Thousand Oaks: Sage.

Kim, Hyyun-soo Harris. 2014. „Generalised trust, Institutional trust and Political Participation.“ *Asian Journal of Social Science* 42 (6): 695–721.

Kitanova, Magdelina. 2019. „Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis.“ *Journal of Youth Studies* 22 (1): 1–18.

Kudrnáč, Aleš. 2017. „Mladí lidé a demokracie: Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách.“ *Soc.cas.cz* (online). Dostupné na: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/zprava_skoly_2017_final.pdf (31. 1. 2020)

Lebeda, Tomáš, Klára Vlachová. 2010. „Jsou Češi politicky aktivní?“ Pp. 289 in Jiří Kostecký, Tomáš Lebeda, Hana Maříková, Markéta Škodová (eds.). *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe...* Praha: SLON.

Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, Kateřina Vráblíková. 2017. *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Linek, Lukáš. 2017. „Jsme demokraté?“ Pp. 23 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, Kateřina Vráblíková (eds.). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Linek, Lukáš. 2017. „Je podpora demokracie v Česku generačně podmíněná a proč tomu tak je?“ Pp. 41 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, Kateřina Vráblíková (eds.). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Linek, Lukáš. 2017. „Jsme přesvědčeni o tom, že můžeme ovlivňovat politiku?“ Pp. 102 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, Kateřina Vráblíková (eds.). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Linek, Lukáš, Kateřina, Vráblíková. 2017. „Proč se účastníme na politice?“ Pp. 175 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, Kateřina Vráblíková (eds). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Macek, Petr, Alena Macková, Jan Šerek, Štěpán Žadník, Jakub Macek. 2018. „Catch-You. Utváření aktivního občanství evropskou mládeží: Politiky, praxe, výzvy a řešení.” *fss.muni.cz* (online). Dostupné na: <https://ivdmr.fss.muni.cz/media/3077209/catch_zprava.pdf> (24. 1. 2020)

Macková, Alena, Hana Macháčková, Jakub Macek, Jan Šerek. 2016. „When Age Matters: Patterns of Participative and Communicative Practices in the Czech Republic.“ *Communication Today* 7 (2): 47–64.

Mareš, Petr, Ladislav, Rabušic, Petr Soukup. 2015. *Analýza sociálně vědních dat nejen v SPSS*. Brno: Masarykova Univerzita.

de Moor, Joost. 2017. „Lifestyle politics and the concept of political participation.“ *Acta Politica* 52 (2): 179–197.

Niemi, Richard G., Stephen C., Craig, Franco Mattei. 1991. „Measuring internal political efficiency in the 1988 national election study.“ *American Political Science Review* 85 (4): 1407–1413.

Newton, Kenneth. 1999. „Mass Media Effects: Mobilization or Media Malaise?“ *British Journal of Political Science* 29 (4): 577–599.

Norris, Pippa (ed.). 1999. *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa. 2002. *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*. New York: Cambridge University Press.

Norris, Pippa. 2004. „Young People and Political Activism: From the Politics of Loyalties to the Politics of Choice?“ Příspěvek na konferenci *Civic engagement in the 21st Century*:

Toward a Scholarly and Practical Agenda. Severní Karolína, 1. – 2. 10. 2004. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/237832623_Young_People_Political_Activism> (4. 5. 2020)

Nový, Michal. 2014. „Electoral and Non-Electoral Participation in the Visegrad Countries: Complements or Substitutes?” *East European Politics and Societies* 28 (4): 863–886.

OECD. 2016. *Society at a Glance 2016: OECD social indicators*. Paris: OECD Publishing.

Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Pickard, Sarah. 2019. *Politics, Protest and Young People. Political Participation and Dissent in 21st Century Britain*. London: Palgrave Macmillan.

Quintelier, Ellen. 2007. „Differences in political participation between young and old people.“ *Contemporary Politics* 13 (2): 165–180.

Sloam, James. 2013. „Voice and Equality: Young People’s Politics in the European Union.“ *West European Politics* 36 (4): 836–858.

Sloam, James. 2016. „Diversity and Voice: The Political Participation of Young People in the European Union.“ *The British Journal of Politics and International Relations* 18 (3): 521–537.

Soler i Martí, Roger, Mariona Ferrer-Fons. 2015. „Youth participation in context: the impact of youth transition regimes on political action strategies in Europe.“ *The Sociological Review* 63 (2): 92–117.

Soler i Martí, Roger. 2012. „Political or Institutional Disaffection? Testing New Survey Indicators for the Emerging Political Involvement of Youth.“ Příspěvek na konferenci *IPSA*. Madrid, 8. – 12. 7. 2012

Petrůšek, Ivan. 2017. „Co podle nás znamená být dobrým občanem?“ Pp. 81 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrůšek, Kateřina Vráblíková (eds). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Petrůšek, Ivan. 2017. „Kdo se účastní různých forem participace?“ Pp. 143 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrůšek, Kateřina Vráblíková (eds). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Šerek, Jan, Petr, Macek. 2010. „Proč se politicky (ne)angažovat: Obsah a struktura přesvědčení u adolescentů.“ *Československá psychologie* 54 (2): 160–174.

Šerek, Jan, Hana, Macháčková. 2014. „Online Only : Which Czech Young Adults Prefer Online Civic Participation ?” *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* 8 (3).

Teorell, Jan, Mariano Torcal, José Ramón Montero. 2007. „Political Participation: Mapping the Terrain.“ Pp. 334–358 in Jan W. van Deth, José Ramón Montero, Anders Westholm (eds.). *Citizenship and Involvement In European Democracies. Comparative Analysis*. London, New York: Routledge.

Verba, Sidney, Norman H. Nie. 1972. *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*. Chicago: The University of Chicago Press.

Verba, Sidney, Nie Norman, Jae-on Kim. 1978. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. New York: Cambridge University Press.

Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman, Henry E. Brady. 1995. *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.

Vlachová, Kateřina, Tomáš, Lebeda. 2006. „Aktivní občanství a spokojenost s demokracií v Evropě.“ *Sociologický časopis* 42 (1): 1–34.

Vráblíková, Kateřina. 2008. „Politická participace – koncepty a teorie.“ *Politologický časopis* 15 (4): 366–387.

Vráblíková, Kateřina. 2009. „Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích.“ *Sociologický časopis* 45 (5): 867–897.

Vráblíková, Kateřina. 2014. „How Context Matters? Mobilization, Political Opportunity Structures and Nonelectoral Political Participation in Old and New Democracies.“ *Comparative Political Studies* 47 (2): 203–229.

Vráblíková, Kateřina. 2017. „Jak se účastníme na politice?“ Pp. 124 in Linek, Lukáš, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, Kateřina Vráblíková (eds). 2017. *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SLON.

Elektronické zdroje

European Social Survey (online). Dostupné na: <<https://www.europeansocialsurvey.org/data/round-index.html>> (3. 1. 2020)

Centrum občanského vzdělávání (online). Dostupné na: <<http://www.obcanskevzdelavani.cz/o-nas>> (10. 6. 2020)

„Tisková zpráva: Důvěra k vybraným institucím veřejného života. Září 2019.“ *cvvm.sos.cas.cz*, 8. 10. 2019 (online). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5011/f9/po191008.pdf> (30. 4. 2020)

„Tisková zpráva: Postoje české veřejnosti k demonstracím pořádaným spolkem Milion chviliek pro demokracii. Leden 2020.“ *cvvm.sos.cas.cz*, 24. 2. 2020 (online). Dostupné z: <<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/demokracie-obcanska-spolecnost/5145-postoje-ceske-verejnosti-k-demonstracim-poradany-m-spolkem-milion-chviliek-pro-demokracii-leden-2020>> (30. 4. 2020)

„Tisková zpráva: Angažovanost občanů a jejich porozumění politice. Únor 2020.“
cvvm.sos.cas.cz, 9. 4. 2020 (online). Dostupné z:
<https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5187/f9/po200409.pdf> (30. 4. 2020)

Příloha 1

Otázky a hodnoty proměnných

Proměnná	Otázka	Hodnoty po transformaci
Formální participace	Existují různé způsoby, prostřednictvím kterých je možné se pokusit o zlepšení různých záležitostí v České republice nebo jakými lze předejít jejich zhoršování. Udělal(a) jste v posledních 12 měsících některou z následujících věcí?	Spojení odpovědí Kontaktování politiků či úředníků; práce v politické straně či jiné aktivistické skupině; práce pro jinou organizaci 1 = Ano; 0 = Ne
Neformální participace	–	Spojení odpovědí: Nošení odznaku kampaně; podpis petice; účast na demonstraci; bojkot zboží; přidání nebo sdílení příspěvku online 1 = Ano; 0 = Ne
Institucionální důvěra	Řeknete mi prosím s použitím stupnice 0-10 jak moc vy osobně důvěřujete institucím: českému parlamentu, právnímu systému, policii, politikům, politickým stranám.	Součet proměnných
Politická účinnost	Do jaké míry byste řekl(a), že politický systém v České republice umožňuje lidem, jako jste vy, vyjádřit se k tomu, co dělá vláda? A jak moc byste řekl(a), že politický systém v České republice umožňuje lidem jako jste vy, mít vliv na politiku? Do jaké míry si myslíte, že jste schopný(á) mít aktivní roli ve skupině, která se zabývá politickými otázkami? A do jaké míry jste si jistý(á), že jste schopný(á) podílet se na politice?	Součet proměnných Odpovědi na pěti bodové škále 1=Vůbec ne, velmi málo, trochu, hodně, 5 = velmi hodně; 1 =Vůbec ne schopný(a), trochu, docela, velmi, 5 = naprosto
Věk	–	1 = 18-30 let; 0 = 31+

Pohlaví	-	1 = Muž; 0 = Žena
Vzdělání	Kolik roků studia jste přibližně dokončil(a), ať už v denním studiu nebo dálkově?	Měřeno v letech
Zájem o politiku	Jak moc se zajímáte o politiku?	1 = Velmi a dost; 0 = Jen trochu a vůbec ne
Sociální kontakt	Jak často se společensky stýkáte s přáteli, příbuznými nebo s kolegy?	1 = Každý den, několikrát týdně, jednou týdně; 0 = Jednou za měsíc, méně než jednou za měsíc, nikdy
Ekonomická situace v domácnosti	Který z výroků na této kartě se nejvíce přibližuje tomu, jak v současné době vnímáte příjem vaší domácnosti?	1 = Se současným příjmem se žije pohodlně/ lze vyjít; 0 = Se současným příjmem se vychází těžko/ velice těžko
Spokojenost s ekonomickou a politickou situací	<p>Jak jste celkově spokojen(a) se současným stavem ekonomiky v České republice?</p> <p>Nyní se zamyslete nad vládou České republiky. Jak jste spokojen(a) s tím, jak dělá svou práci?</p> <p>A jak jste celkově spokojen(a) s tím, jak funguje demokracie v České republice?</p>	Desetibodová škála převedena na nespokojen, ani spokojen, ani nespokojen, spokojen
Blízkost k politické straně	Existuje nějaká politická strana, ke které máte blíže než k ostatním stranám?	Ano, Ne